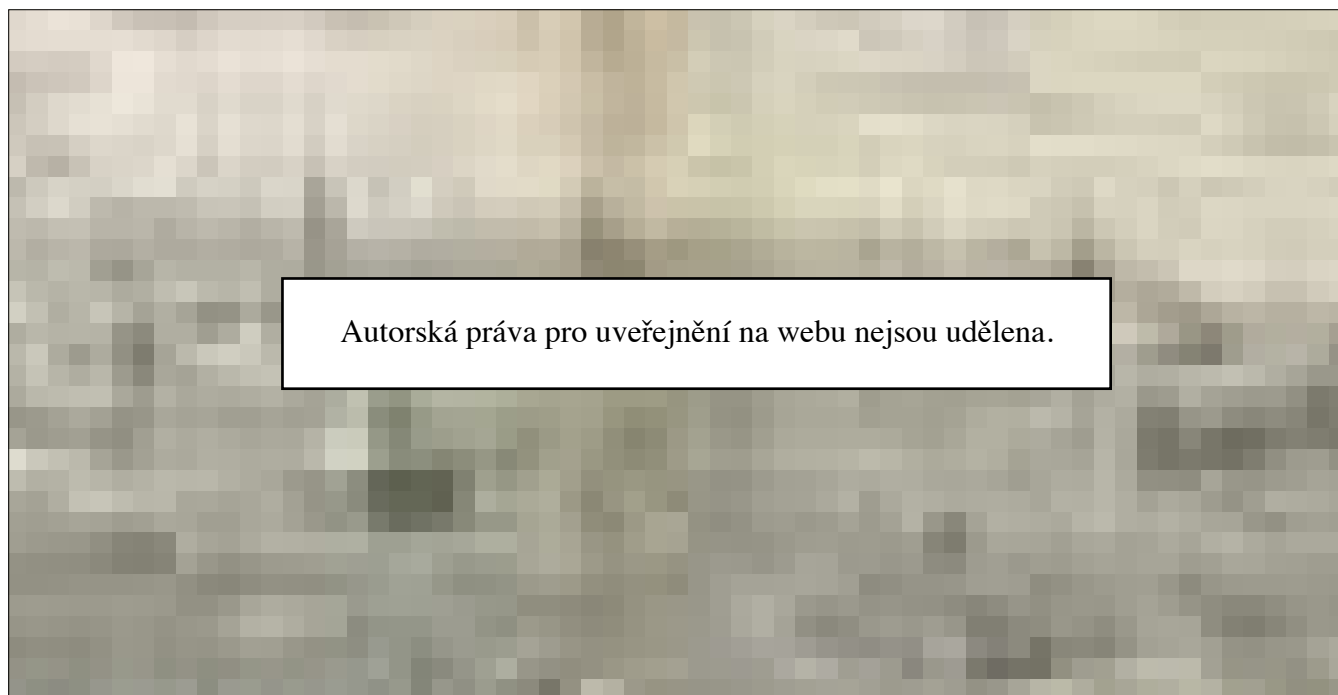

PROSPEKTY ČESKÝCH PANSTVÍ SIBYLLY AUGUSTY BÁDENSKÉ (1716)

ROBERT ŠIMŮNEK

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Obr. 1: Ostrov (okres Karlovy Vary), centrum města a část zámeckého areálu (Generallandesarchiv Karlsruhe, HfK Planbände XVI, Nr. 1, výřez).

Sledujeme-li veduty českých měst v bohemikálním svazku Merianovy *Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae* (1650), na první pohled nás nezvyklým „úhlem pohledu“ upoutá západočeský Ostrov: nikoli samo město, zasazené v typizované krajině, ale rozlehlá zámecká zahrada je zde v popředí a zabírá výraznou část celé plochy, zatímco zámku a městu v pozadí se tu dostává téměř role pouhé kulisy.¹⁾ Vysvětlení je nicméně velmi snadné a spočívá v identifikaci Merianovy předlohy, již byla o málo starší rytina Zachariase Lescheho z roku 1642 (reprodukce Zeman a kol. 2001, 101), koncepčně odlišná od „typických“ merianovských městských vedut. Nicméně právě toto zobrazení Ostrova se stalo natolik autoritativní, že je prakticky beze změny pojal i Vogt do svého *Das Jetzt-lebende Königreich* o dalších 60 let později (1712) a o zahradě připojil, že jí podobnou v Čechách nenajdeme. Že se ve vztahu k realitě počátku 18. století jednalo o vyobrazení dávno neodpovídající, není třeba ani připomínat (Vogt 1712, 132, tamtéž veduta).

Mužem, jenž uprostřed třicetileté války přistoupil na svých panstvích k budování komponované zahradní kraji-

ny, byl Julius Heinrich, vévoda Sasko-Lauenburský (1585–1665). Se zúročením svého kreditu u vítězného Ferdinanda II. neotálel a při výběru z pobělohorských konfiskátů padl jeho zrak na západočeské panství Ostrov, rozkládající se nedaleko saských hranic. Příznivý byl Heinrichovým záměrům i krajinný rámec samotného Ostrova, ležícího v mírně zvlněné krajině s říčkou Bystřicí protékající přímo okolo města a zajišťující tak dostatek vody pro závlahu i provoz vodních děl v budoucí zámecké zahradě. Panství Ostrov získává Julius Heinrich v náhradu části svých pohledávek za panovnickou komorou roku 1623 a jeho cílený zájem odráží i snaha držet Ostrov nikoli jako zástavu, ale dědičně. Po jistých průtazích toho dosáhl v průběhu následujících dvou let, jakkoli dozvuky finančních transakcí z té doby se protáhly až do roku 1636. Paralelně s Ostrovem převádí do svých rukou i další západočeská panství – jen pár dní poté, co obdržel zástavně Ostrov, zakoupil ještě v srpnu 1623 Toužim; stavební úpravy zámeckého areálu a zřízení zámecké zahrady zde dokonce proběhlo dříve než v Ostrově. Ještě v průběhu 20. let zakoupil Podbořany (1626), Brložec (1626) a Údrč (1629/1630). Až s odstupem několika desítek let, roku 1663, získal Julius Heinrich zboží Hauenštejn, jehož součástí byl od počátku 17. století také Měděnec.²⁾

1) Merian 1650, s. 74 (se zmínkou o zahradě – *Lust-Garten*, jejíž zřízení přišlo saské kurfiřty na 60 000 říšských tolarů), veduta za s. 76. – Širší rámec vyobrazení zámeckých komplexů v sérii Merianových (Matthäuse i Caspara) a Zeillerových Topografií Völkel 2001, 41–49.

2) Vývoj majetkové držby Julia Heinricha v Čechách v širším historickém kontextu Kaack 2000, 150–154; Maťa 2010, 11–13. – Literatu-

Dědicem Julia Heinricha a jeho ženy Anny Magdalény z Lobkovic († 1668) se stal jejich syn Julius Franz (1641–1689), jenž v Ostrově navázal na koncepční dílo svých rodičů. Ovdověl již roku 1681, sám také umírá předčasně a zanechal po sobě dvě dcery – Annu Marii Franzisku (1672–1741) a Sibyllu Augustu (1675–1733). Zámožné dědičky se okamžitě staly do značné míry trpným objektem sňatkových kalkulací; celá jednání vedená v této souvislosti zřetelně odrážela i postavení domu Sachsen-Lauenburg na pomezí mezi říšským prostředím a habsburskými dědičnými zeměmi (poručníkem obou dívek byl císař Leopold). Vztahy mezi sestrami se přirostly poté, co císařem protežovaný nápadník Ludwig Wilhelm Bádenský, zv. Türkenlouis (1655–1707), se v rozporu s prvotním záměrem rozhodl nikoli pro starší, ale pro mladší z obou Juliových dcer, tedy Sibyllu Augustu. Anna Maria Franziska byla nucena spokojit se s Philippem Wilhelmem von Pfalz-Neuburg, jehož postavení bylo s bádenskými markrabaty nesouměřitelné, jakkoli byl blízkým příbuzným habsburského domu. V poněkud napjaté atmosféře dochází roku 1690 k rozdělení otcovského dědictví – Sibylla Augusta získala Ostrov a další západočeská panství, zatímco Anně Marii připadla zboží středočeská a severočeská, s rezidencí v Zákupích. Rezidenci čerstvě provdané Sibylly, nedoprovázející svého muže na cestě po evropských bojištích, zůstal Ostrov, jenž i nadále platil za vzor napodobovaný při markraběcích stavebních podnicích v Bádensku. Vzájemné *imitatio* ve vztahu mezi Ostrovem a (další) bádenskou rezidencí Rastattem je evidentní a opakovaně se stalo předmětem studia.³⁾

Sibylla Augusta Bádenská byla ženou zcela mimořádnou – kulturní mecenáš s jejím jménem spjatý v Čechách stejně jako v Bádensku, kam posléze přesídlila, aniž přerušila těsné vazby se svými západočeskými statky, poukazuje pozornost již desítky let, a produkce posledních let vykazuje zájem téměř enormní. Rezidenční města Ostrov a Rastatt, zámek Favorite u Rastattu s rozsáhlým parkem, ale i Scheibenhart a o něco později Ettlingen ad. – to vše jsou lokality spjaté se Sibyllou Augustou a její koncepcí osobní a dynastické reprezentace prostřednictvím architektury i kulturní komponované krajiny.⁴⁾ V Sibyllině stínu stála její sestra Anna Maria Franziska, jakkoli i její aktivity v oblasti stavitelství a kulturního mecenátu (nejen na Zákupích, ale i v Buštěhradě či Hostivici, stejně jako založení poutního areálu v Horní Polici) byly neméně pozoruhodné.

GRAFICKÉ PREZENTACE ARCHITEKTURY A KOMPOVANÉ KRAJINY

Od pozdního středověku se v reprezentativních prostorech panských sídel setkáváme s vyobrazeními konkrétních hradů (na prvním místě zpravidla toho, kde bychom se právě nacházeli), s větším či menším smyslem pro detail zachycení architektury anebo/a stylizovaného krajinného rámce; hrad nebo obecněji panské sídlo jako jeden ze zástupných symbolů a tudíž nositelů šlechtické identity prostupuje středověkem i pozdějšími staletími. Sebe prezentace prostřednictvím graficky zpřítomněné

architektury se logicky stává pevnou součástí aristokratické mentality: panská sídla, ale i rodové kláštery či jiná významná místa rodové historie a identity se tak objevují např. i v rámci genealogií anebo v pozadí portrétů.

Deklarace vlastního (mocenského) prostoru (i prostoru moci) měla svou sociální, stejně jako kulturní a estetickou rovinu. Zobrazení zachycující identifikova(tel)ný prostor, architekturu, krajinu, jejich dimenze a vzájemné prostorové vztahy, po staletí v příslušných kontextech sloužila jako výraz statutu či právního nároku a byla (tudíž) zástupným symbolem ovládnutého a modifikovaného (modifikovatelného) prostoru (souborně např. Büttner 2006, 41–58; nejnověji – na základě případové studie – Fitzner 2013, 314–315). Uplatnil se zde naprosto týž původem hluboko středověký mechanismus jako v případě map, zcela ve smyslu trefné Harleyho formulace: *“to map the land was to own it”* (k základním v rámci autorova rozsáhlého díla patří podnes např. studie Harley 1988). Stojíme-li potom před velkoplošnými raně novověkými obrazovými mapami panství, uvědomujeme si, že smyslem těchto nákladných a z hlediska administrativní praxe nepoužitelných děl primárně byla hrdá sebe prezentace majitele prostřednictvím hospodářské kulturní krajiny, prosperující pod jeho vládou (z českého prostředí Šimůnek 2012). Ostatně nástěnná, eventuálně nástropní vyobrazení měst, městeček, hradů se již v pozdním 16. století objevují jako nedílná, ba velmi podstatná součást mocenské deklarace společenských špiček, veduty v prostorách rezidenčních sídel přicházejí pospolu s alegoriemi ctností a představují zástupné symboly země spravované moudrým, ctnostným a tudíž legitimním vládcem.⁵⁾ Analogicky, jakožto odraz (výraz) mocenské legitimizace vrchnosti, můžeme potom vnímat i vyobrazení center panství, zpravidla hradů či panských/úřednických domů; jednalo se o zástupné symboly „vzdálené“, ale právě prostřednictvím správních center (resp. tamějších úředníků) neustále „zpřítomňované“ vrchnosti a jejího nároku. Shodně v rezidenčních prostorech světských jako duchovenských. K nejznámějším patří v tomto směru série olejomalb-vedut biskupských zboží, spolu s biskupskými portréty zhotovená okolo roku 1700 pro freisingského biskupa Johanna Franze Eckhera von Kapfing und Liechteneck (1695/1696–1727) a umístěná v tzv. Fürstengang biskupské rezidence ve Freisingu.⁶⁾

Širší veřejnosti zprostředkoval symbolický obsah „mediální reprezentace“ tisk, kombinující formu grafickou

3) Základní přehledovou prací z poslední doby je Maťa 2010; ze starší literatury především Kühnl 1923, 107–117, 157–162; Kaack 1975; 2000.

4) K základním pracím patří opakovaně vydaná biografie A. M. Renner (Renner 1955), dále Kaack 1983; stručné přehledy života Sibylly Augusty (zpravidla i pod stále týž názvem „Böhmische Heimat“) se objevily v posledních desetiletích v několika sbornících věnovaných ať přímo Sibylle anebo šířeji její době – jmenovitě ovšem postačí připomenout již citovanou přehlednou studii Maťa 2010 (s bibliografií) a dvojici sborníků zaměřených k Sibyllině dvoru a výrazovým prostředkům osobní reprezentace (Vetter 2007; Grimm ed. 2008).

5) Nejznámější případy z německého prostředí let cca 1580–1630 (Mnichov, Stuttgart, Drážďany) eviduje Besing 1999, 98; k uvedenému fenoménu v širším rámci Völkel 2001, 249–259.

6) Z českého prostředí může být jedním z řady ukázkových příkladů, a to i ve věci prolínání autentického a stylizovaného při zobrazování, veduta Kladna (kolem 1740), zasazená do typizovaného krajinného rámce apoteotické fresky v popředí s břevnovským klášterem, jemuž v té době kladenský statek náležel (Šimůnek ed. 2007, mapový list č. 37, obr. č. 53).

ra k jednotlivým lokalitám je evidována v aparátu k reprodukcím prospektů.

a textovou (minimálně v podobě legendy). Grafické prezentace zámeckých komplexů se zahradami (solitérních i s navazujícími rezidenčními městy), a ovšem i venkovských vil a městských paláců, byly – s jistou mírou zjednodušení řečeno – aristokratickým pendantem městských vedut a posléze dílčích pohledů zachycujících významné budovy či jejich bloky. Z hlediska chronologického poněkud opožděným – zatímco městské veduty se ve větším rozsahu objevují jen o málo později než samotný knihtisk a spolu s plány měst prožívají období rozkvětu v 16. a zvláště 17. století, tištěné grafiky zámeckých architektur s komponovanými zahradními mikrosvěty přicházejí ke slovu o něco později, až od první poloviny 17. století (jakkoli nechybějí některé ranější solitéry). Jejich obliba se však záhy vyrovnala zájmu o města anebo místa slavných (či minimálně zajímavých) bitev.⁷⁾

Do českého prostředí proniká móda grafických prezentací (rezidenčních) zámeckých areálů jen pozvolna, a ve svých počátcích je příznačně spjata se zahraničím, kde se chvály grafických prezentací aristokratických „panství“ objevují hluboko od 17. století (např. *Lorenz 2013*, 465–466). Raným příkladem jsou níže připomínané grafiky vztahující se k Ostrovu (40. léta 17. století), v desetiletích okolo roku 1700 se opakovaně objevují plány i grafické prezentace zámeckého areálu roudnického. Tehdy v majetku kosmopolitních Lobkoviců, s jejichž objednávkou souvisí i zahraničním vzorům plně poplatný della Portův prospekt proponované Roudnice z roku 1665 (*Dvořák – Matějka 1907*, 1–18, s evidencí plánů a grafických listů, obojí částečně reprodukováno; soubor 14 listů cca z roku 1711 *Völkel 2001*, 324, č. 13). V téže době, roku 1712, se jako koncepční anomálie objevuje několik šporkovských lokalit (o nichž bude ještě řeč) a thunovský Děčín v díle Vogtově (šlo o reciprocitu mecenátu – srov. *Vogt 1712*, 39–70), okolo roku 1720 vzniká mimořádně poučná série pohledů na liechtensteinská panství (i onu připomeneme zcela na závěr). Zcela běžně pak již zámecké areály figurují v rukopisném i tištěném díle Werneřově (*Marsch 2010*). Reprezentativní rozměr grafik ilustruje ale i propagační soubor dvaceti Dietzlerových mědirytů (dle předloh Reinerových), vztahujících se k litvínovské textilní továrně Jana Josefa z Valdštejna (*Designatio 1728*).

Ani mědiryt jakožto technika umožňující vznik graficky mimořádně zdařilých děl však zdaleka nevytlačil práce rukopisné. Zatímco tisk umožňoval šíření sérií grafik (grafických listů) v neomezeném množství exemplářů, reagoval na dobovou poptávku a výraznou měrou přispěl k utváření mezinárodní antikvární tržní sítě, výrazem prestiže byla i v jediném originálu existující, často výpravná (a úměrně tomu nákladná) rukopisná grafická díla a ovšem malby všeho druhu, určené jen limitovanému okruhu uživatelů a již tím nabývající podtextu exkluzivity.

Grafiky, plány, plátna s vyobrazením architektury a krajiny, stejně jako velkoplošné obrazové mapy či nástěnné kompozice s kulturní krajinou – to vše tvořilo skupinu děl, jimiž se jejich objednavatel (a zpravidla také vlastník zobrazeného mikro- či makroprostoru) mohl prezentovat před vybranou společností návštěvníků svých sídel a ovšem v elementární rovině tak vycházel vstříc vlastnímu zájmu o díla uvedené kategorie.⁸⁾

PROSPEKTY ČESKÝCH PANSTVÍ SIBYLLY AUGUSTY BÁDENSKE

Ani v pokročilém 17. a v průběhu 18. století veduty měst a jejich krajinného rámce neztrácejí na atraktivnosti, ale spektrum nabízených grafických prezentací se rozšiřuje: nově se k nim připojují dílčí pohledy z městského prostředí (jednotlivých ulic, náměstí, případně budov či komplexů) a drobnohledné detaily se potom týkají i zámeckých komplexů a (možná především) přilehlých zahrad. Druhou změnu představuje nová (event. staronová) forma vrchnostenské prezentace prostřednictvím plánů, půdorysů apod. – velkorysé rozvrhy pravidelných sídelních celků všeho druhu jsou od pozdního 17. století stále žádanějším artiklem, přičemž veduty se v těchto případech nejednou dostávají do jejich stínu, do pozice maloformátového doprovodného ilustrativního materiálu (např. *Besing 1999*, 100). Podíváme-li se pod zorným úhlem řečeného na statky markrabat bádenských, a to jak jejich bádenskou, tak i českou část, je zřejmé, že konkrétní dochovaný ikonografický, event. kartografický materiál potvrzuje obecné vývojové trendy.

Začít můžeme českou markraběcí rezidencí Ostrovem (obr. č. 1). Nejstarší vyobrazení Lescheho (1642) a jeho pozdější reprodukce byly již zmíněny; z průběhu druhé poloviny 17. a počátku 18. století máme k dispozici několik plánů zachycujících větší či menší výseky zámeckého areálu – především ovšem zahrady, a speciálně pak tamějšího letohrádku, podnes dochovaného. Vzhled do vnitřního uspořádání rezidenčního sídla v době, kdy zde sídlila Sibylla Augusta, nabízí detailní inventář z roku 1685.⁹⁾ Přímo ukázkový příklad dobových grafických prezentací zámeckých zahrad formou dílčích pohledů až po detailní mikropohledy vzniká na objednávku Sibylly Augusty roku 1715. Autorem byl Johann Michael Sockh, o němž bude ještě řeč.¹⁰⁾ V celkovém pohledu nešlo pochopitelně o so-

7) Základní syntézu představuje v tomto směru *Völkel 2001*. – Plastic-
ký obraz (tištěných) grafických prezentací zámecké a s ní nedílně
spjaté zahradní architektury, a to jak o námětech (od komplexů ja-
ko celků až po jednotlivé fasády či technické vymoženosti mající
okouzlit návštěvníky zahrad), tak o formách zobrazení (pohled z pta-
čí perspektivy a veduta, obrazové mapy, plány, půdorysy, řezy apod.)
podávají četné reprodukce a komentáře v kompendiu *Büttner – von
Engelsberg – Hoppe – Hollmann edd. 2008*, zvl. 380–469, k úloze
grafiky speciálně stať S. Hoppeho (s. 380–396). Ve vztahu k formám
zobrazování komponované kulturní krajiny totéž platí zvláště o ka-
pitole příznačně nazvané „The Landscape Garden“ kompendia
Ackerman 1990, 159–184.

8) Poučný případ z hlediska kontextu, v němž vznikala vyobrazení (re-
zidenčních) zámků, letohrádků, zahrad i venkovských sídel, před-
stavuje konvolut vlastnoručních kreseb landkraběte Moritze von
Hessen-Kassel z let 1604–1632, a současně pro téhož Wilhelmem
Dilichem zhotovované (obrazové) mapy jednotlivých panství i vyob-
razení příslušných správních center (*Fitzner 2013*; autorovi děkují
za poskytnutí kopie zcela nedávno vydaného textu).

9) O plánech srov. níže v pozn. 17. – Inventář, vyhotovený za Julia
Franze Sasko-Lauenburského, vydala *Renner 1941*.

10) *Vues En Perspective de la Residence et de tous les Compariments du
Jardin de Slackenwerth*, album obsahující 16 rukopisných prospek-
tů částí zámku (výhradně exteriéry) a především zahrady (Landes-
archiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk-
Hs Nr. 252; kompletní reprodukce *Gnirs 1933/1996*, obr. příl. 329–
346; *Zeman a kol. 2001*, 118–125). – Nejednalo se přitom o první
sérii pohledů do zámecké zahrady – již ze 40. let 17. století pochází
specializované album „*Die Wasserkünste von Schlackenwerth*“ (roz-
pis mědirytin v tomto souboru *Kaack 1975*, 120–124, č. 118–139;
reprodukce dvaceti položek *Zeman a kol. 2001*, 103–110).

litér. V Bádensku je ikonograficky dokumentováno opět především markraběcí rezidenční město – Rastatt (nejstarší veduta zdejšího zámku pochází z doby kolem 1700); nedaleko něho založila Sibylla Augusta Favorite, zámecký komplex s komponovanou krajinou, v níž nechyběla ani poustevna, a téměř souběžně vznikají i jeho nejstarší grafiky. A stále v téže době, jen několik let poté, co v polovině druhého desetiletí 18. století Karl-Wilhelm z linie Baden-Durlach zakládá Karlsruhe, původně lovecký zámek v lesích při rezidenci Durlach, posléze velkoryse pojatý, geometricky rozvržený koncept architektury a komponované zahradní krajiny, se objevují první kartograficky (plány) koncipované *prospekty*. S příznačným názvem *Prospect der Fürst Marggraf Baaden Durlach neuerbauten Residenz Statt Carlsruhe* (1721).¹¹⁾

Do tohoto kontextu spadá svým vznikem a ovšem i svou koncepcí soubor osmi rukopisných grafických listů zachycujících centra (osmi) českých panství Sibylly Augusty (jež jí připadla při dělení rodových statků v Čechách roku 1690), zasazená do širokého rámce stylizované kulturní (hospodářské) krajiny. Pocházejí z roku 1716 a v titulech jednotlivých listů se důsledně užívá dobově mimořádně oblíbeného termínu *Prospect*. Podobně jako v případě série kreseb (z) ostrovského zámeckého komplexu (1715) byl i tentokrát autorem Johann Michael Sockh. Složka s vedutami je evidována jako samostatná archivní položka, originální desky nejsou dochovány a není ani známo původní označení. Gnirs hovořil o *Mappe von Ansichten der sog. Böhmischen Herrschaften* (Gnirs 1933, 342, pozn. 1) a jakožto *Mappe der Böhmischen Herrschaften* je soubor kreseb podnes evidován i v archivních inventářích. V detailu velmi precizně provedené *prospekty* jsou kresleny tuší na tuhém papíru; listy jsou nestejných, ale relativně obdobných rozměrů (výška v rozmezí 310–490 mm, z toho 5 vedut téměř shodně v rozmezí 310–320 mm, maxima dosahuje veduta ostrovská; šířka v rozmezí 710–840 mm, z toho 5 vedut téměř shodně v rozmezí 830–840 mm). Obrazové pole je ve všech případech ohraničeno dvojnásobnou (vnitřní slabší, vnější silnější) linkou, listy jsou opatřeny původním číslováním (v pravém horním rohu), vprostřed horní části je vždy kartuše s názvem a legendou.

Osm vyobrazených lokalit – správních center markraběčnických panství (1 – Ostrov, 2 – Hauenštejn, 3 – Měděnec, 4 – Děpoltovice, 5 – Toužim, 6 – Podbořany, 7 – Brložec, 8 – Údrč) odpovídá svou sestavou osmi panstvím, evidovaným v urbářích z let 1695 a 1705, posloupnost je ovšem odlišná (v obou urbářích je shodně zachováno toto pořadí: Ostrov, Toužim, Údrč, Brložec, Podbořany, Děpoltovice, Hauenštejn, Měděnec).¹²⁾ Proč má svou logiku, že se jednalo právě o centra panství, naznačil jsem obecně již shora; na tomto místě lze dodat, že dobové vnímání odráží nadpisy typu *Prospect der Herrschaft*, díky nimž

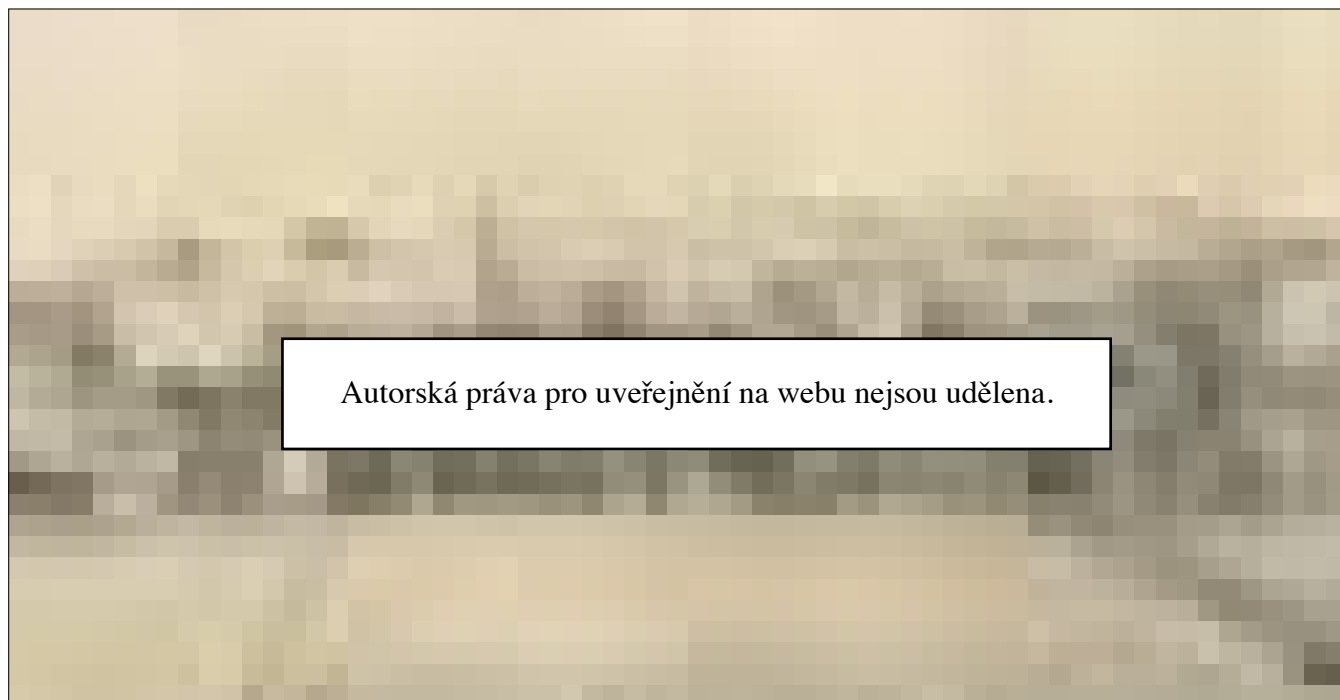
lze pochopit, co bylo považováno za zástupný symbol panství: jeho správní centrum zasazené v panoramatu „ovládnuté“ kulturní krajiny. Tímto mechanismem se do souboru dostala v některých případech místa (ve srovnání např. s městečky) málo významná: příkladem mohou být Děpoltovice, centrum samostatného panství, jejichž vedutu Sockh vyhotovil, zatímco jen pár kilometrů vzdálený, sám o sobě nepochybně významnější Hroznětín (součást ostrovského panství) se veduty nedočkal.

Jméno autora a datace přichází pouze na prvním listu (Ostrov), s ohledem na výše řečené se ovšem pochopitelně vztahuje na celý soubor. Při pravém dolním okraji kartušky je uvedeno: *Joann Michael Sockh. Ingeni(er) delinea(vit) a(n)n(o) 1716*. Jeho otec Johann Sockh (cca 1658–1722) působil ve službách markrabat bádenských dlouhá léta, jeho aktivity jsou doloženy od sklonku 80. let 17. století, kdy nastupoval ještě do služeb vévodů sasko-lauenburských. Působil především v Ostrově (a to nejen v zámeckém areálu, jeho pozdním dílem zřejmě byla kaple Panny Marie Einsiedelské v komplexu piaristického kláštera), ale i ve Kfělich, Hroznětíně či Toužimi (Nařková 2004a; ve vztahu k Ostrovu např. Kuča 2000, 897–899). V případě Sockhova syna inženýra Johanna Michaela jsou naproti tomu soubory kreseb ostrovské zámecké zahrady (1715) a osm vedut z roku 1716 první známou prací ve službách bádenských markrabat. Johann Michael navázal na dílo svého otce, na rozdíl od něho však nezůstal v Čechách, ale odstěhoval se do Rastattu, kde se roku 1722 oženil. Napříště zde působil jako markraběcí stavitel, zeměměřič a podílel se i na budování silnic (stručně Nařková 2004b). Jeho vita activa v Bádensku se nesla dílem ve znamení součinnosti a dílem rivalit s dalším dvorním stavitelem, Michaellem Ludwigem Rohrerem (vedle Sockhova otce považovaným za druhého vážného adepta na autorství projektu kaple Panny Marie Einsiedelské v Ostrově). Není zřejmé, zda v době, kdy připravoval zmíněné dva soubory kreseb, se Johann Michael podílel i na stavební činnosti na bádenských západočeských statcích – o staviteli Sockhovi (kdy není jasné, jde-li o otce nebo syna) se děje zmínka např. v souvislosti s návrhem úprav štítu a opravy střechy úřednického sídla v Brložci roku 1714 (Gnirs 1933, 342).

V českém prostředí to byl již Jan Willenberg, kdo krajinu s architekturou zobrazoval formou rozvinutých panoramat, tj. rekonstruovaných pohledů, jež se z žádného místa v terénu reálně nenabízejí. Tentýž způsob zobrazení zvolil i J. M. Sockh. Krajinný rámec obklopující jednotlivá vyobrazená místa je zachycen (s jedinou výjimkou Ostrova) ve velmi širokém panoramatickém záběru. A zatímco samotný Ostrov – kompozice zámeckého areálu se zahradou, navazující město i předměstská zástavba a ovšem okolní „posvátná krajina“ (zvláště komplex piaristického kláštera) – zabírá velkou část veduty, v jiných případech je to naopak kulturní hospodářská krajina. Platí to o lokalitách městského typu (Měděnec, Toužim, Podbořany) a tím spíše o venkovských; extrémní je pak situace v případě Hauenštejna, kde hrad, včetně hospodářského zázemí, pokrývá necelou desetinu plochy celé veduty. Jakkoli schematický krajinný rámec je, v žádném případě netvoří pouhou kulisu, ale nedílným způsobem spoluvytváří vyznění a význam celku (zcela v souladu se

11) Rytina zámku v Rastattu má nezvyklý formát (výška 120 mm, šířka 380 mm) a někteří badatelé uvažují o snaze vizuálně rastattský zámek připodobnit grafickým prezentacím zámku ve Versailles (http://www.hist-ver-rastatt.de/archiv/html/seltener_stich.html). Nejstarší pohledové plány zámeckého komplexu Karlsruhe z první poloviny 18. století evidovány (společně s náhledy) na http://www.karlsruhe-antiquarisch.de/Plane_/plane_.html.

12) Haubertová – Hofmann – Lešický 1993, 109–112, č. 135–137 (tamtéž dle urbářů evidována i teritoriální struktura jednotlivých panství).

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Obr. 2: Brložec (okres Karlovy Vary), východní částí vsi s kostelem sv. Michaela Archanděla a farou, zámek a jeho hospodářským zázemím (General-landesarchiv Karlsruhe, HfK Planbände XVI, Nr. 7, výřez).

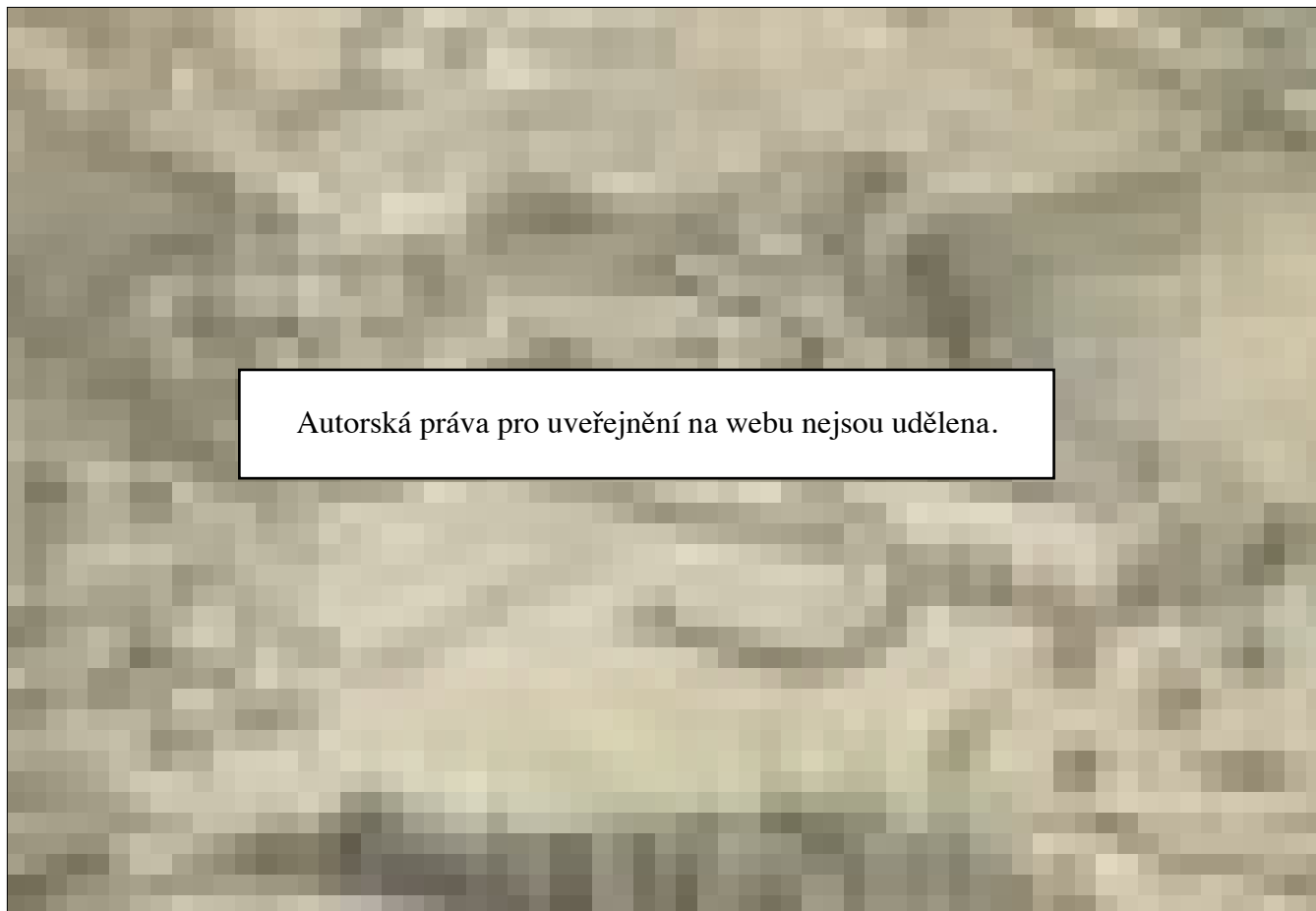
slovem *Herrschaft* v názvu jednotlivých prospektů – správní centrum a okolní krajina jsou zde zástupnými symboly celého panství).

Je zcela evidentní, že všechny veduty jsou Sockhovým originálním dílem – tj. neexistovaly předlohy, jichž by mohl využít (už jen s ohledem na míru detailu, již jeho kresby vykazují), a podklady si tedy sám zpracoval formou přípravných skic přímo v terénu. Výsledné obrazy jsou rekonstrukce vzniklé „složením“ pohledů z více úhlů a dokomponováním celku typizovanými ikonami, vytvářejícími krajinný rámec (boží muka, klikatící se cesty, stafáž podtrhující požadované vyznění atd.); charakteristické je i nerespektování reálných měřítek/proporcí v zájmu vytvoření estetického celku. Místa, z nichž by se pozorovateli otevíral takový pohled, jaký má před sebou na vedutě, v terénu neexistují. Přitom ovšem nejde o pohledy z ptačí perspektivy. Sockh naopak velmi zdařile vyvolává iluzi, že veduty (jen) zprostředkovávají pohled, který se malíři (a obecně pozorovateli) naskytá z konkrétního bodu v krajině. Ve skutečnosti jde o dávný vedutistický trik, mající diváka přenést přímo do terénu; zdání autentičnosti, „věrného záznamu reality“, v řadě případů evokovala i postava malíře v popředí. Na Delsenbachových kresbách (srov. níže) vidíme vedle toho i geometrii s měřickým stolem, a o dokonalé věrohodnosti měly diváka ujistit i explicitní formulace v titulech sérií mědirytů: „*Alles auf das fleißigste nach der Natur gezeichnet und in Kupfer gebracht*“, apod.

Úhel pohledu na jednotlivých Sockhových vedutách není těžké identifikovat. Začneme Ostrovem – z první poloviny 18. století pochází vedle Sockha ještě trojice dalších vedut (Vogtův přetisk veduty Lescheho, resp. Merianovy tu již můžeme ponechat stranou), na dvou z nichž se – shodně jako v případě Sockhově – uplatňuje pohled od jihozápadu, do prostoru vymezeného vlevo areálem piaristického kláštera a vpravo hřbitovním kostelem.

Wernerova veduta (Marsch 2010, 511, obr. 863) zobrazuje Ostrov typicky wernerovským rukopisem – panorama tvoří město s předimenzovanými klíčovými dominantami, zahrada v popředí spíše schematická, jakkoli nepostrádá evidentně autentické prvky, krajinný rámec je redukován takřka na nulu. V době, kdy vytvářel svou vedutu Sockh, byla již k dispozici tištěná mapa Loketského kraje Adama Friedricha Zürnera (1715), opatřená vedutami Lokte, Karlových Varů a Ostrova (Semotanová – Šimůnek 2002, 18–19, č. 24, zvětšená reprodukce ostrovské veduty obr. příl. 32). Sockhova veduta je ovšem pochopitelně nejen výrazně detailnější (což je dáno už jen rozměry), ale především zachycuje areál zámku, město a okolní krajinu ze zvýšené perspektivy (stále však nejde o ptačí perspektivu Lescheho), takže zvláště zámecká zahrada, a v ní výrazně letohrádek ze 70.–80. let 17. století, zde tvoří pohledově dominantní plochu v popředí. Totéž pak platí o anonymním rukopisném pohledu tuší na pergamenu (!), rozměrů blízkých vedutám Sockhovým (470 × 720 mm), z doby po roce 1726 (takto datuje Zeman 2012, 91, obr. 16). Druhým příkladem může být Toužim. Cesta od Útviny, most přes Střelu, na níž se rozkládal Zámecký rybník (na vedutě zachycený pod č. 5, dnes již neexistující, ale jeho poloha je v terénu stále dobře patrná) a nalevo od cesty areál hradu a zámku jakožto nesporně autentický orientační bod v prostoru. Sockh si Toužim evidentně skicoval z mírně se zvedající plošiny na západ od města. Vidíme zřetelně, že i toto město je zobrazeno ze zvýšené perspektivy, neboť reálný pohled z terénu nedovolí z vnitřního města vidět více než nejvyšší body zástavby.

Ojedinele narazíme i na případy, kdy došlo k až neuvěřitelné **deformaci prostorových vazeb** – s využitím (zřejmě) reálných komponentů (budov, areálů) Sockh skládá ireálnou kompozici. Není to jev pro jeho veduty typický (ve

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Obr. 3: Hauenštejn (okres Karlovy Vary), hrad a jeho hospodářské zázemí (Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 2, výřez).

většině případů prostorové vazby v hrubých rysech odpovídají skutečnosti), nakolik však i s podobným extrémem nutno počítat, ukazuje se na příkladu Brložce (obr. č. 2). Jedinou nesporně dochovanou stavbou ze všech těch, jež vidíme na vedutě, je původně gotický kostel, s odsazeným polygonálním presbytářem. Ten v souladu s očekáváním jak na vedutě tak ve skutečnosti směřuje na východ, pohled je tedy od jihu, západní část vsi je vlevo, východní vpravo a severní před divákem. Toto konstatování není samoúčelné. Panorama vsi se na vedutě rozpadá do dvou částí – západní s běžnou venkovskou zástavbou, a východní, kde je v těsné vzájemné blízkosti soustředěno všech pět klíčových budov vytčených v legendě – kostel (1), panský/úřednický dům (2), fara (3), hospodářský dvůr (4) a pivovar (5). Zámek, vzniklý přestavbou staršího sídla, resp. jeho inkorporováním do nového rezidenčního komplexu, který si v Brložci od roku 1788 budovala Marie Alžběta Eleonora Bádenská, stával v samém centru vsi, a to na jeho severním (event. severozápadním) okraji. Kostel leží odtud cca 150 m východním směrem, a pár desítek metrů od kostela na (jiho)východ stála ve farní zahradě, při silnici na Štědrou, fara. Obraz, jaký nabízí veduta, je zcela jiný: nejvíce na západ je budova fary, potom kostel a na východ odtud zámek; to vše v bezprostředním vzájemném sousedství, přičemž v prostoru mezi kostelem a zámekem se rozkládá ještě areál hospodářského dvora a pivovaru.

Evidentně autentické je naproti tomu zachycení prostorových vazeb v případě lokalit s dvojím, na počátku 18. století dosud nepropojeným sídelním jádrem – jde o Dě-

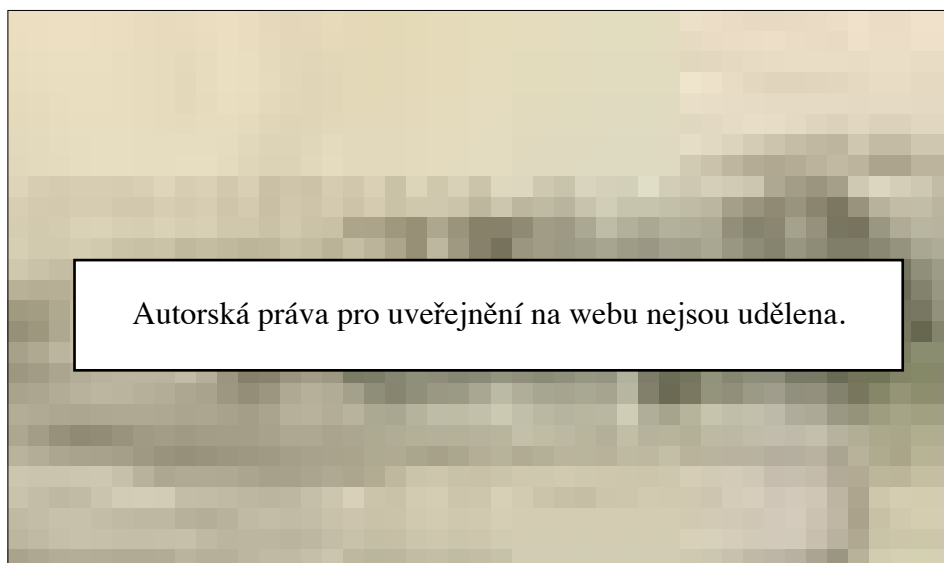
poltovice a Údrč. Na vedutě Děpolovic vidíme vlevo zástavbu okolo hospodářského dvora, vpravo pak zástavbu okolo farního kostela; taktéž na vedutě Údrče je zachyceno dvojí jádro – jedno se zformovalo okolo kostela a centrem druhého byl areál zámku a přilehlého hospodářského dvora.

Na první pohled je zřejmé, že krajinný rámeček je ve všech případech koncipován schematicky: horizont (tj. horní část) je rámován typově stále týměž kopcovitým pozadím, kde na stránkách jednotlivých vrchů jsou rozměřena políčka (vyznačena mozaikou šrafů vedených v různých směrech) a zběžně naznačeny vsi (k tomu ještě níže). Krajina je procleněna pásy i ostrůvky lesů, občasné se objevují i rybníky, pravidelně vidíme kříže v polích i při cestách, nechybí dokonce ani šibenice (např. na vedutě Brložce). Přední (tj. spodní) části vedut jsou zachyceny snad vůbec nejschematictější: takřka geometricky přesné rozměření polních ploch, jejichž členění je naznačeno pouze různým směrem rádků / brázd. Jednotlivá pole jsou navzájem vizuálně oddělena pouze šířkou či směrem šraf, případně drobnými polními cestami, nikdy nepřichází ani náznak rostoucího obilí či jiných polních plodin. Typizované je i popředí veduty Děpolovic, ovšem ve vztahu k ostatním prospektům, kde se stále znovu setkáváme s variacemi na šachovnicově uspořádaná políčka, jde o motiv nezvyklý: zhruba pěticentimetrový pás monotónně se táhnoucí po celé šířce veduty poněkud zvláštním způsobem evokuje vykácený les (s několika nezbytnými trčícími pahýly), před nímž se prostírá pruh pravidelně uspořádaného lesního porostu. (Ostatní prvky krajinného rámce – terén na hori-

zontu i jeho členění – jsou zcela analogické jako na ostatních vedutách.)

Stereotypnost zobrazení krajinného rámce je poplatná jednomu ze základních bodů koncepce – veduty měly zachycovat ideální kulturní krajinu, rozumí se ovšem s reálnými prvky, pokud jde o nejvýznamnější stavby (panská sídla, kostely, hospodářské areály i další budovy, jejichž zařazení do legendy indikuje význam jim připisovaný). Kompozice a krajinný rámec byly ve větší či menší míře dílem autorovy adaptace v zájmu vytvoření harmonického celku. Jednotné je i základní schéma zobrazení (jedinou výjimkou je tu atypický Ostrov, kde spodní i horní pás atrofují ve prospěch detailního zachycení města a zámeckého areálu) – rovina s políčky v popředí, ve středním pásu pak v rovinaté krajině centrum panství a v horním pásu zvlněný horizont. Míra stylizace/typizovanosti vyplývá zřetelně z konfrontace s reálnou povahou terénu – tento se v hrubých rysech od doby pořízení vedut nezměnil.

Koncepci (ideální) hospodářské kulturní krajiny vytvářela kombinace ikonických prvků v podobě obdělávaných polí, lidské i zvířecí stafáže na polích a lukách (sedlák s pluhem; pasáčky a stáda; senoseč), klikaticích se cest s lidmi jdoucími pěšky (s nůši na zádech), koňmo i na povozech (evokace obchodníků, případně svážení sena či úrody) na straně jedné, a harmonicky rozložené zástavby jednotlivých lidských sídlišť a hospodářských provozů na straně druhé. Konkrétně si uvedené můžeme představit pohledem na prospekt Hauenštejna (obr. č. 3).¹³⁾ Legenda zahrnuje pouhých 6 bodů – z toho 1 je hrad a 6 ves Krásný Les, zachycená v levé části veduty; body 2–5 se potom vztahují k hospodářským stavbám v zázemí hradu (hospodářský dvůr, papírna, mlýn, ovčín), přičemž celkové vyznění hospodářské kulturní krajiny podtrhuje i ztvárnění okolních polí. Autor se ani v tomto případě neubránil módě takřka zahradní komponované krajiny, jak je zřejmé v prostoru mezi hospodářským dvorem (2) a mlýnem (4). A především pak stádo skotu a vepřů s pastevci, umístěné v centrální části veduty, a proporcčně sice nepřilíší, ale přece zřetelně předimenzované. Analogické bukolické scény, i když s podstatně nižšími počty lidí i zvířat, najdeme i na dalších vedutách. Opakovaně např. na prospektu Měděnce, kde vlevo dole přichází pasáček s kravami, další s kravami a ovci je potom v pravé části, a tamtéž je zachyceno i svážení sena z luk. Přímo v rybníčku na náměstí potom vidíme kachny. Tytéž (nebo snad husy?) plují po hladině rozlehlého Zámeckého rybníka na

Obr. 4: Údrž (okres Karlovy Vary), zámek a jeho hospodářské zázemí (Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 8, výřez).

prospektu Toužimi, v jehož levé části je vyobrazen honák s voly, v levé části veduty podbořanské je zachycen sedlák při orbě s párem koní, a ve spodní části pasoucí se pár zajídků. Na prospektu brložeckém najdeme zemědělských motivů – zjevně poplatně charakteru lokality – celou řadu: v přední části je poměrně značný prostor vyhrazen pro stádo ovci s předimenzovaným ovčákem a polehávajícím ovčáckým psem, opodál přijíždí do vsi vůz naložený senem a průhled z humen stodolou nám dává nahlédnout do práce mlaticů. Stylizovanému popředí údržského prospektu dominuje rozměrná postava ženy s kosou. Jakkoli stylizované všechny tyto postavy a „dějové výjevy“ jsou, je zřejmé, že autor se chtěl – alespoň v rámci daných možností a limitovaného počtu scén, jež mohl zobrazovat – vyhnout přílišnému opakování a naopak naznačit pestrout skladbu hospodářských aktivit. Žádný z pracovních motivů (snad vyjma vyobrazení pasoucích se stád, čemuž se nebylo lze do značné míry vyhnout) se na osmi vedutách neopakuje více než dvakrát. Stafáž průběžně dotvářejí i – v tomto případě se stereotypně opakující – již zmínění „lidé na cestách“; poněkud nezvyklá je pak skupina jezdců na vedutě Hauenštejna (obr. č. 3).

V rámci naznačené koncepce nás nepřekvapí, že výrazný podíl objektů evidovaných v legendě, a v některých případech přesahující dokonce polovinu všech položek, připadá na **hospodářské provozy**. Jakožto další poukaz na ekonomickou prosperitu panství a viděno zcela utilitárně: jeden ze zdrojů vrchnostenských příjmů. Veduta a písemnost administrativní povahy si tak byly daleko blíže, než by se mohlo zdát na první pohled: Sockhův zájem o hospodářské provozy (poplatný zájem vrchnosti) koresponduje s velmi detailní písemnou evidencí z oblasti hospodářské správy, již můžeme na českých panstvích markrabat z Bádenu konkrétně dokumentovat např. na panství Toužim (rybníky, pivovary, mlýny, lesní hospodářství apod.).¹⁴⁾

Podíváme-li se na veduty, můžeme konstatovat, že hospodářský dvůr / hospodářský areál je patrný na většině

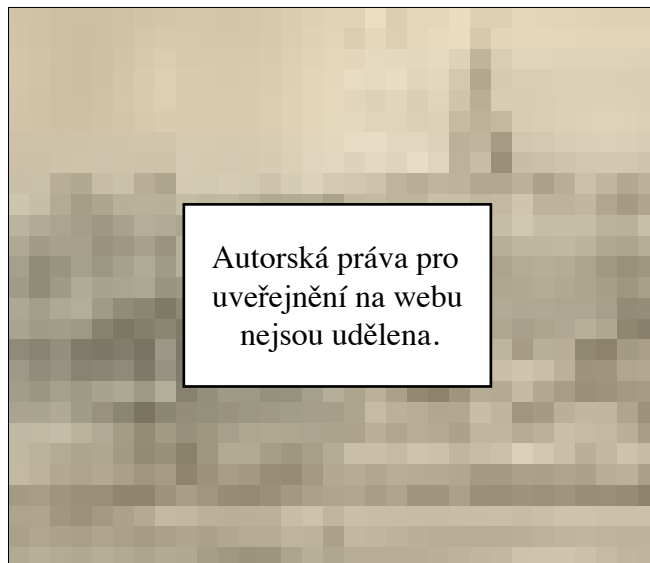
13) Mimořádně poučné je z hlediska konstruování ideálu kulturní krajiny srovnání s vedutou Hauenštejna Jana Venuta z roku 1821 (http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBild-ID=10825065). Obraz, který zde vidíme, je také silně stylizovaný, ovšem diametrálně odlišným způsobem.

14) Prameny eviduje Gnirs 1933, 236–337.

z nich – Hauenštejna (spolu s dalšími provozy, jak o tom byla již řeč), Měděnce, Děpoltovic. Zde pak v těsné blízkosti areálu hospodářského dvora, kde nechybějí dokonce ani holubníky, zachycujeme také pivovar a sladovnu, opodál pak nově založený *Würthshauß* (v daném případě nejspíše tedy panský hostinec); záměrně naddimenzované jsou proporce solitérního ovčína (7), stavby relativně vzdálené a přesto značně rozměrné. V Toužimi tvořil zámek a hospodářský dvůr jediný areál, pouze střechami, případně miniaturními ikonkami v poloze od města odlehle, ale přece, jsou opět zachyceny i další hospodářské provozy (mlýny, sanytrovna, cihelna). V Brložci je kromě hospodářského dvora vyobrazen ještě pivovar a ovčín, s čímž zřejmě nikoli náhodně koresponduje stádo ovcí s ovčákem v přední části veduty. Na vedutě Podbořan je kromě nezvykle „scelených“ (jednotlivých) lánů zachycena hrázdná budova mlýna. Rozměrná několikapatrová sýpka (pocházející z roku 1672 – *Träger* 1993, 359, 368) tvoří dominantu zámeckého areálu v Údrči (obr. č. 4) – jako jediná přečkala požár roku 1898 a dokonce i počet pater sýpky, zakreslený na vedutě, odpovídá. Součástí komplexu byl i hospodářský dvůr a pivovar; u vsi je opět zakreslen *Wyrthshauß*, najdeme zde však ještě něco. Na levo od stodoly při kostele a faře vidíme okrouhlou věžovitou stavbu s kupolí: tato by dobře mohla být sušárnou chmele (na prospektu nalevo od kostela – srov. obr. č. 9), jaké jsou na českém venkově podnes spoře dochovány. Na některých vedutách jsou zachyceny místně specifické hospodářské provozy – např. na ostrovské vedutě jsou to sanytrovny (25: *die Salpetter Huetten*; 26: *die Fluß Huetten*), na vedutě Měděnce (těžba a zpracování kovů je v oblasti doloženo již od 15. století – *Binterová* 1999, 5, 8, 81–82, 93, 101, 112) příznačně vidíme vyznačený důlní a hutní provoz. A to s výslovným odlišením v legendě, zda jde o doly, jejichž výnos náleží Bádenským anebo jiným majitelům (jmenovitě je řeč o Fictumech a zeměpánovi; srov. body 9–12 legendy).

Zástupnými symboly jednotlivých „panství“ byly vedle správních center a okolní hospodářské krajiny také **vsí rozeseté na horizontu**. Do typizovaného krajinného reliéfu jsou zpravidla ve zhruba správném směru ve vztahu k ústřední lokalitě, resp. úhlu pohledu, formou typizovaných domečků vsazeny jednotlivé vesnice opatřené čísly a tedy evidované v legendě. Jde o přímo ilustrativní ukázkou konstruování obrazu „ovládnuté krajiny“ – bez ohledu na vzdálenost od pozorovatele jsou shluky domků takřka konstantních rozměrů. Reálná vzdálenost zachycených vsí se pohybuje zhruba mezi 2 a 6 km od centra. Nejvíce vsí přichází na vedutě ostrovské, kde tvoří jakési pásmo na sever a severovýchod od města, což velmi zhruba odpovídá pohledu od jihozápadu: severně (na vedutě zcela vlevo) to je zdaleka viditelný vrch Spitzberg u zaniklé vsi Pfaffengrün, s vrcholovým křížem, místo s jedinečnou vyhlídkou, kde kříž najdeme dodnes, dále dvě vsi se společným označením *Brandt* (tj. Horní a Dolní Žďár), zaniklá ves Arletzgrün, Květnová a konečně Maroltov a Krásný Les, které již náležely k panství Hauenštejn (Krásný Les figuruje i v levé části veduty hauenštejnské).

Panství Toužim je v levém horním rohu reprezentováno od centra poměrně vzdálenou vsí Mirovice (téměř 6 km SSV), ačkoli „logičtější“ by se zdály bližší, k témuž pan-

Obr. 5: Toužim (okres Karlovy Vary), náměstí (*Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfjk Planbände XVI, Nr. 5, výřez*).

ství náležející a v témže směru ležící vsi Chylice, Svinov či Kojšovice. K Toužimi náležející ves Třebouň je zakreslena v levém horním rohu prospektu Brložce – pohled na Brložec je ovšem od jihu a Třebouň na jihozápad odtud (ve vzdálenosti 5 ½ km) leží i jen teoreticky mimo zorný úhel pozorovatele. V tomto případě se tedy jedná o omyl – pro extrémní deformaci prostorových vazeb, kterou právě brložecký prospekt vykazuje, omyl ovšem příznačný. Z hlediska světových stran jsou naproti tomu správně zakresleny dvě vsi v pozadí veduty Údrče (Herstošice 1 ½ km na severovýchod a Ratiboř 3 km na jihovýchod). Stranově je velmi zhruba správně zakreslena i Horní Halže v levé části veduty Měděnce. Na vedutě Děpoltovic vyplnil Sockh svůj oblíbený levý horní roh trojicí lokalit situovaných jižně, resp. na JJV (což při pohledu na Děpoltovice od severovýchodu je i teoreticky sotva možné) – vidíme zde Mezirolí ve vzdálenosti 2 ½ km (na vedutě je nicméně správně zaneseno blíže k pozorovateli) a Sedlec s Přemilovicemi ve vzdálenosti cca 6 km. A zatímco v popisce deklarovaný sedlecký kostel sv. Anny na vedutě sotva rozeznáváme, areál přemilovského dvora je zřejmě do značné míry zakreslen autenticky (srov. k tomu níže). A konečně veduta podbořanská – na jako jediné zde není žádná ves; jde zřejmě o Sockhovo opomenutí, neboť při pohledu od západu mohl velmi dobře do pravé části veduty zakreslit k panství náležející vsi Očihov a Očihovec.

Hodnotu souboru z hlediska podoby centrálních lokalit naznačuje již jen skutečnost, že se jedná o vyobrazení velmi detailní (s vědomím všech „nedostatků“ ve vztahu k autentičnosti zobrazení), a s výjimkou Ostrova vůbec nejstarší. V řadě případů máme zachycenu podobu jednotlivých staveb i areálů, jež byly později demolovány, případně razantně přestavěny, mimo jiné i v rámci díla obnovy po požárech. Jak známo, jen zcela ojediněle můžeme v takových případech hovořit o důsledné obnově staršího stavu. Z rozsáhlých požárů z doby po roce 1716 lze jmenovat např. Podbořany 1720, Měděnec 1856 anebo Údrč 1898; naopak veduta zachycuje Toužim obnovenou po devastujícím požáru 1652. Povšimněme si v tomto rámci blíže alespoň Podbořan. Na Sockhově vedutě je město

zachyceno v podobě dané renesanční obnovou města po požáru roku 1590, kdy vyhořelo 77 domů, včetně radnice, kostela, fary i školy (Rott 1902, 435; Smetana 2001, 58), a krátce před dalším požárem roku 1720.¹⁵⁾ Renesanční farní kostel byl záhy nahrazen novostavbou (1734) a ještě dříve zmizel renesanční zámek (1724), jak se o tom zmiňujeme na jiném místě.

Posuzujeme-li primární výpověď prospektů měřítkem „fotografické věrnosti“, i zde platí obecný trend, že totiž míra autentičnosti je přímo úměrná významu konkrétních staveb či areálů. Ani tentokrát se však neobejdeme bez výjimek. Na jedné straně vidíme případy kostelů, automaticky evidovaných v legendě, kdy autentičnost zobrazení je poměrně volná (srov. níže), na druhou stranu zachycujeme případy pozoruhodných, a evidentně věrných detailů v podobě šindelových střech, sušáren chmele anebo střešních okapů na dešťovou vodu (obr. č. 5). Větší část zástavby (městské, stejně jako venkovské) se každopádně jeví jako typizovaná. Co však nepřehlédneme, je **hrázděná zástavba**, vysoký podíl vykazující na vedutách Brložce a Údrče: ve prospěch autentičnosti svědčí prostý fakt, že na ostatních vedutách se s podobnou zástavbou téměř nesetkáváme a lze tudíž předpokládat, že autor zde zástavbu nekreslil zcela „automaticky“. Uvedené se týká jak obytných domů, tak hospodářských stavení. Ba dokonce jsou to právě hospodářské budovy (stodoly či seníky), jež na obou jmenovaných vedutách vidíme v přední linii vesnického panoramatu. V Brložci nám pak neunikne ani několik rozměrných stodol s doškovými střechami (obr. č. 2). Veduty tak mají značný význam i z hlediska studia venkovské architektury – ukazuje se, že podnes dochované stavební konstrukce původem ze 17. století nejsou výjimkou, přičemž jsou v některých případech až překvapivě dávného data (z bezprostředního okolí Brložce můžeme zmínit známou komárovskou rychtu čp. 12, jejíž spodní partie jsou datovány do pozdního 15. století; na hrázděné konstrukce v regionu častěji narazíme i v Kosmové či Kojšovcích).¹⁶⁾

V následujícím se zaměříme na několik základních typů staveb a areálů, s nimiž se na vedutách můžeme setkat, a povšimnout si jejich výpovědní hodnoty. Statutem města či městečka disponovaly čtyři z vyobrazených lokalit – Ostrov, Toužim, Měděnec a Podbořany. **Městské brány** jsou patrné na vedutě ostrovské a toužimské, přičemž je poněkud zvláštní, že ani v jednom případě nebyly pojaty do legendy. Jejich identifikace je nicméně zřejmá, poloha evidentně odpovídá skutečnosti a také podobu můžeme pokládat za věrohodnou. Na ostrovské vedutě vidíme obě městské brány (obr. č. 1) – vlevo Horní/Severní, zbořenou v 50. letech 19. století a později opakově zachycenou archeologicky, a vpravo, při zámeckém areálu, Dolní/Jižní, ve zdivu podnes dochovanou (Kühnl 1923, 124–125, 175–176; Fišera 2007, 161–162). Nalevo od kostela a letohrádku (v zámecké zahradě) je zachycena

mohutná Prašná věž (tato byla pojata do legendy – jako *der Pulver Thurn* pod č. 15). Na rozdíl od veduty Lescheho, resp. Merianovy, zachycující zahradu a město z ptáčích perspektiv, dovolující zobrazit i průběh hradební zdi, na vedutě Sockhově jsou z hradebního systému patrné právě a pouze jeho výškové dominanty v podobě bran a věže. Na vedutě toužimské je hradba zachycena jako nevysoká, jednoduchá (tj. bez ochozů apod.) a poměrně subtilní zeď – což ovšem je typizované Sockhovo vyobrazení zdi všeho druhu, bez specifické výpovědní hodnoty o charakteru hradební zdi toužimské. K dominantám města patří Horní brána s městskou věží (v prostoru nad náměstím, demolovaná roku 1848) a komplex Dolní brány (demolován v několika etapách ve 40.–70. letech 19. století) s navazujícím zámeckým areálem, obehnaný částečně dochovanou fortifikací (výpovědní hodnotu Sockhovy veduty ve vztahu k toužimskému opevnění detailně pojednal Schierl 1998; stručně Fišera 2007, 243–244).

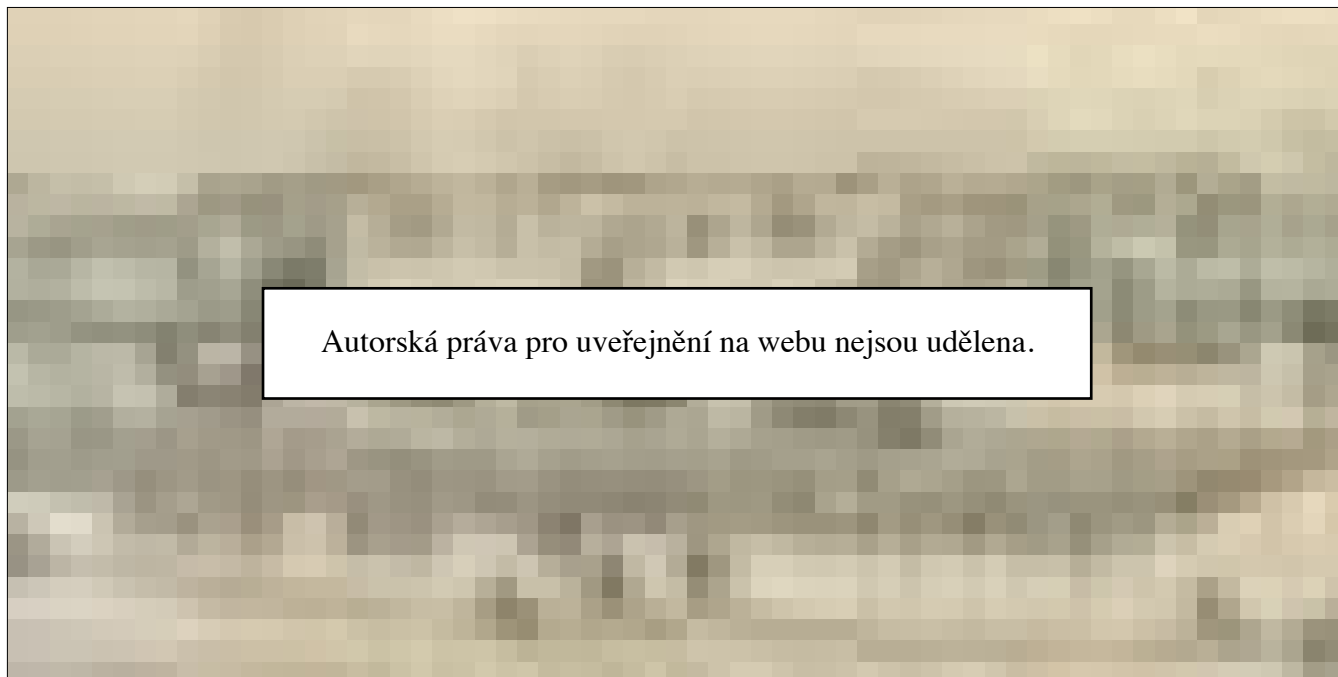
Podobně subtilní zeď, jež ovšem zřejmě není ani městskou hradbou, vidíme na vedutě podbořanské, přičemž v panoramatu města postrádáme čtveřici bran/forten (Kadaňská, Letovská, Vroutecká, Hlubanská), postupně zanikajících v průběhu 18. a první poloviny 19. století (Fišera 2007, 175). V případě Měděnce pak na prospektu vidíme dobře známé „plaňkové ploty“, jež okolo některých městeček zachytil již o století dříve Willenberg; pokud bychom spoléhali na „fotografickou věrnost“ veduty, potom by samo provedení plotů (nepročleněných jedinou branou – výjezdem ze zadní části domovních parcel směrem na pole) bylo velmi problematické. S plaňkovými ploty se setkáme i na vedutě Podbořan, kde jsou jimi obehnané nepřilíši široké, ale souvislé pásy lesa v zadních částech parcel (což samo o sobě je moment evidentně stylizovaný). Za zmínku stojí i drobná věžovitá stavba s jehlancovou střechou (altánek?), k této dřevěné ohradní zdi přiložená (obr. č. 6).

Na městských vedutách jsou patrné (a v legendě označeny) **radniční budovy** – velmi pěkně je pod č. 14 zachycena výstavná renesanční radnice s průčelní věží v Ostrově (Fišera 2010, 229–231), naopak ze tří dalších radnic vidíme pouze střechy. Střecha s věžičkou pod č. 5 na podbořanské vedutě má svou výpověď minimálně ve vztahu k poloze radnice – ani renesanční radnice, na vedutě zachycená (obr. na obálce), nestála na náměstí, ale v poloze dnešní stavby barokní v Dukelské ulici (Fišera 2010, 243). Střechu a bání indikující snad nějakou věžičku v průčelí vidíme z radnice toužimské (4), dnes čp. 35 ve spodní části náměstí, resp. v Radniční ulici (Fišera 2010, 356–357). Podobně i měděnecká radniční budova je v městském panoramatu zastoupena pouze střechou s věžičkou (5). I tato radnice, v podobě pozmeněné po požáru roku 1856, na měděneckém náměstí (čp. 11) stojí podnes (Fišera 2010, 157–158).

Ve všech osmi vyobrazených lokalitách – centrech panství – býval na počátku 18. století buď **zámek/hrad** nebo minimálně panský dům, event. tzv. úřednický dům. Vyjma Ostrova (a i to jen do 90. let 17. století) nesloužil žádný z těchto objektů svým držitelům jako rezidenční, ale jednalo se o sídla teritoriální správy. Vedle dvojice výstavných zámeckých komplexů Ostrov a Toužim spadl do této kategorie hrad Hauenštejn a dále bývalá panská sídla

15) Rott 1902, 426, 437, jej označuje jako zničující, Smetana 2001, 76–77, s odvoláním na dobový záznam z 5. dubna 1720 uvádí, že Podbořany byly téměř zničeny před ničivým požárem ochráněny a shořelo jen několik chalup a hospodářských budov, ovšem jinde hovoří o „velkém požáru města, k němuž došlo 9. února 1720“ (Smetana 2001, 58).

16) Pešta 2005, 163–164 (Kojšovice), 166–167 (Komárov), 171–173 (Kosmová).

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

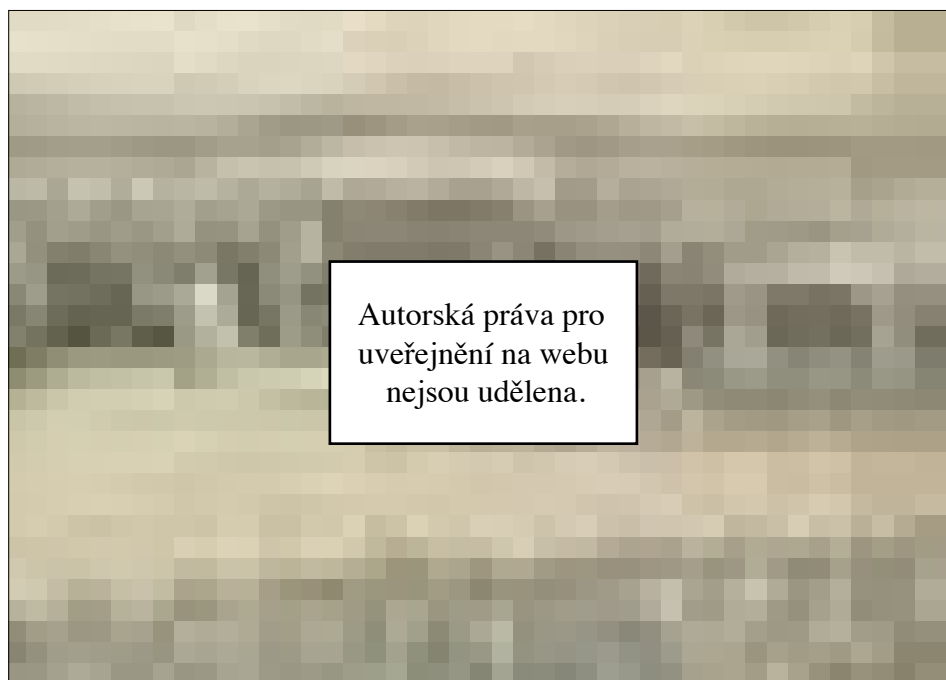
Obr. 6: Podbořany (okres Louny), náměstí a okolní zástavba (Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 6, výřez).

(úřednické domy) v Měděnci, Děpoltovicích, Brložci, Údrči a Podbořanech. Předmětem studia se opakovaně staly zámecké areály v Ostrově a Toužimi, a to s přihlédnutím k Sockhovým vedutám, navíc se jedná o objekty, k nimž souběžně disponujeme poměrně detailní dokumentací písemnou, plánovou a v případě Ostrova i zmíněnou sérií šestnácti vyobrazení zámeckého areálu z roku 1715.¹⁷⁾ Určité pozornosti se dočkalo i vyobrazení Hauenštejna (Zeman – Drhovský – Štěpánek – Palacký 2003, zvl. 12–14), ovšem jen v zúženém rámci výřezu ze Sockhovy veduty, nedovolujícím postihnout malířův záměr jako celek. Vzdor nevelké ploše v rámci celé veduty je komplex hradu a hospodářského předpolí poměrně detailní, a navíc jde o jeden z nemnoha (a v každém případě nejstarší) pohledů na hrad v podobě před několika vlnami novogotických stavebních úprav. Z hlediska koncepce hradu a jeho hospodářského zázemí je příznačné, že to byl Julius Heinrich, kdo vzápětí poté, co Hauenštejn zakoupil (1663), nechává zde zřídit sladovnu a pivovar, současně však věnuje pozornost i vlastnímu hradu a jeho reprezentativní funkci. Dokladem mohou být heraldické prezentace, podnes torzálně dochované (Zeman – Drhovský – Štěpánek – Palacký 2003, zvl. 28), pramenné zmínky o malovaných místnostech (typu Ptačí, Zelená, Žlutá ad.), stejně jako fakt, že buď Julius Heinrich, anebo jeho nástupci nechali bergfrit původního hradu, ztělesnění starobylosti sídla, opatřit mohutnou cibulovou bání (jak je zřejmé na Sockhově vyobrazení – obr. č. 3).

Ostatní veduty a na nich vyobrazená panská sídla zůstávají dosavadnímu bádání naopak docela neznámé. Je

to i případ Údrče (obr. č. 4), kde panským sídlům byla před nedlouhým časem věnována detailní pozornost (Úlovec 2003b, zvl. 22–34, 48–56; 2005c), a poměrně podrobné zachycení zámku (Schlößel) a okolního komplexu hospodářských budov (v legendě č. 2, 4–6, 8) by zprávy písemných pramenů a plánové dokumentace mohlo vhodně rozšířit (za nejstarší pramen pro rekonstrukci podoby/prostorové struktury areálu se dosud považuje popis z roku 1836 – Úlovec 2003b, 54). Cena veduty je tím vyšší, že se jedná o komplex prakticky zaniklý – razantní zlom představuje ničivý požár roku 1898. V Děpoltovicích stojí zámek (stavba pod č. 2, označovaná jako *Schlößel*) v rámci poměrně rozlehlého komplexu hospodářského dvora, přístupného průjezdní věžovitou budovou (obr. č. 7). Stojí za povšimnutí dvojí věžovitá stavba, v obou případech indikovaná pouze věžičkou, resp. věžní bání převyšující hřeben střechy. Jedna stála při zámku, druhá pak při objektu označeném jako sladovna (6). Interpretace těchto možných reziduí starší zástavby areálu panského sídla je ovšem více než hypotetická, nejde-li pak vůbec o stylizovaný prvek – víček indikovaných pouze bání najdeme na Sockhových vedutách více. Zůstává otázkou, zda některá z budov vyobrazených na vedutě je dnešním čp. 1, označovaným jako starý zámek a logicky považovaným za původní tvrz (např. Úlovec 2003a, 124); shora zmíněná zástavba se totiž evidentně rozkládala v místech pozdějšího tzv. nového zámku (v dnešní podobě z 1. poloviny 19. století), situovaného vůči starému zámku na protilehlé straně rozlehlého areálu hospodářského dvora. U děpoltovické veduty ještě zůstaneme – pod č. 10 je v jejím levém horním rohu zachycen *Schlössel Bremlowitz*. Jde o hospodářský dvůr Přemilovice (5 ½ km na JJV od Děpoltovic), vystavěný v těsné blízkosti starší vodní tvrze, přičemž polygonální dispozice areálu zřejmě naznačuje stav na počátku 18. století (Úlovec 2000; 2005d, 281–285). Důvodem pro zachycení poměrně vzdáleného solitérního areálu byla evidentně skutečnost, že Přemilovice spolu se Sedlcem (na vedutě také

17) Plány a nákreasy ostrovského zámeckého areálu z pozdního 17. století přetiskují Gnirs 1933/1996, obr. příl. 263 (tento plán je příznačně uložen ve složce s plány zámecké zahrady v Rastattu – Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände V, Nr. 7); Renner 1941, obr. příl. za s. 508; Zeman a kol. 2001, 114, 115, 117; plán zámeckého areálu v Toužimi z téže doby reprodukoval Schierl 2001, 142 (s identifikací jednotlivých zakreslených částí).

Obr. 7: Děpoltovice (okres Karlovy Vary), zámek a jeho hospodářské zázemí (Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 4, výřez).

zachyceným, resp. uvedeným v legendě pod č. 11) náležely k děpoltovickému panství.

Na trojici vedut najdeme budovu označenou v legendě jako „úřednický dům“ – při pohledu na stavby takto označené se ovšem zdá, že zřetelnou dělicí čáru mezi zámek a úřednickým domem lze z hlediska stavební podoby těžko vést. Ukázkovým příkladem může být Brložec (obr. č. 2) – zcela vpravo zde pod č. 2 vidíme *Ambt-Hauß*, výstavnou budovu charakteru renesančního záměčku. Areál úřednického domu i přilehlého hospodářského dvora (z něhož je reálně vidět minimum, oč se jedná, naznačují pouze body 4 a 5 v legendě) odpovídá – bez ohledu na zcela chybný prostorový vztah vůči kostelu (srov. výše) – tomu, co je zachyceno písemnými prameny. Goticko-renesanční panské sídlo Račinů z Račina ztratilo po připojení Brložce k Toužimi svůj význam a stalo se úřednickým domem – odtud také v pramenech v 17. a 18. století kolísající označení *Amtshaus* i *Schlössl*. Celý areál je popsán roku 1634, a to včetně hospodářského zázemí, panské sídlo je uváděno jako stavba stará, ale v dobrém stavu („*ein alter adelicher sitz, von schönen mauern und gewölbern ausgebaut*“), zmiňován je pivovar a sladovna, zaujmou nás i zmínky o zahradách nad zámek (Gnirs 1933, 343). Osobní vazbu Sockhova otce Johanna, event. Johanna Michaela osobně, k Brložci dokládá zmínka z roku 1714 v souvislosti s návrhem úprav štítu a opravy střechy (Gnirs 1933, 342). Zámek vystavěný s využitím starší stavby koncem 18. století byl zbořen na počátku 80. let 20. století, a spolu s ním tedy zaniklo i starší sídlo renesanční, zachycené na vedutě (Úlovec 2005a).¹⁸⁾

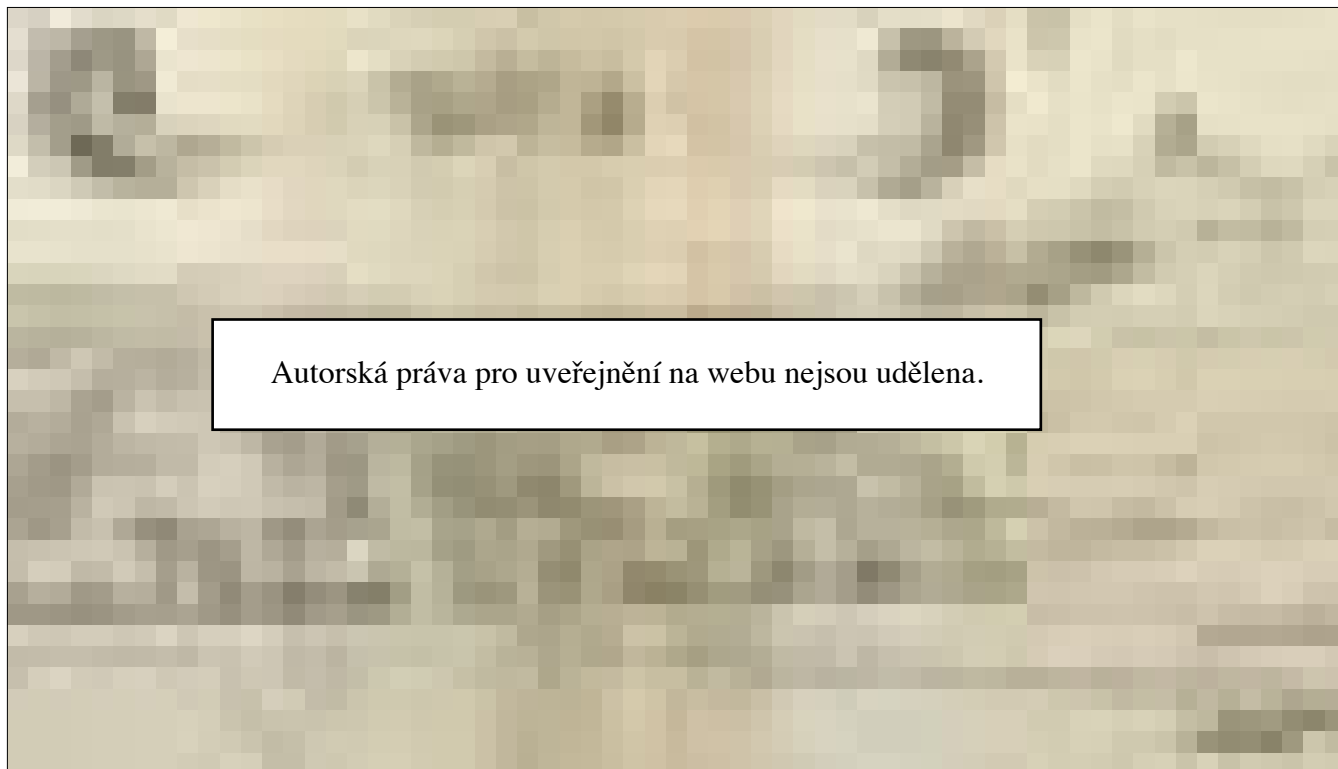
Zámek i úřednický dům jsou zastoupeny v Podbořanech (obr. č. 6). Na náměstí se nachází velmi pozoruhodná stavba renesančního vzezření (patrová budova s dvojicí hranolových nárožních věží), v legendě pod č. 3

označená jako *daß alte Schlößl*. Již roku 1724 nechala vrchnost budovu zámku, stávající na rohu náměstí a bývalé Zámecké ulice (dnes ulice Kpt. Nálepky), zbořit a na jeho místě postavit panský pivovar (Smetana 2001, 75) – Sockh tedy zámek zachytil pouhých pár let před jeho destrukcí. Taktéž na náměstí (na východní straně) je č. 2 označena rozlehlá patrová budova úřednického domu (*daß Ambt-Hauß*). A konečně na vedutě Měděnce (obr. č. 8) vidíme pod č. 4 panský dům s hospodářským dvorem (*daß Ambt Hauß und Mayerhoff*); v literatuře se někdy hovoří o zámku (a je pravděpodobné, že prostorově a patrně i stavebně navazoval na původní tvrz – neplatilo by tedy, že její poloha není známa, jak uvádí Bělohlávek a kol. 1985, 209). Areál se roz-

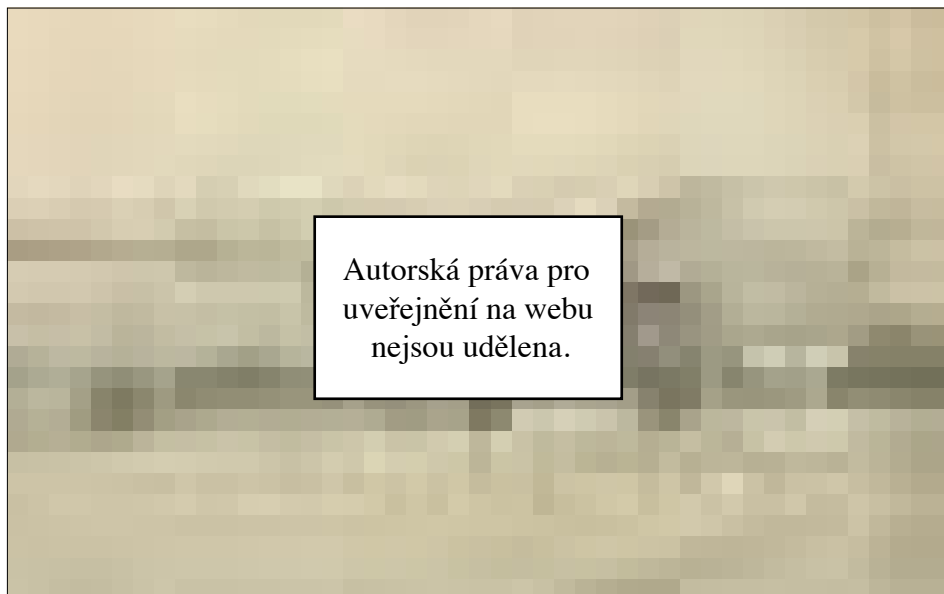
kládal v severním rohu náměstí poblíž kostela, přičemž panským domem byla přední část, budova vysunutá do náměstí (zřetelně je to patrné na mapě stabilního katastru z roku 1842). Komplex panského domu a dvora byl – spolu s celou severní frontou náměstí – demolován roku 1970 (Úlovec 2005b).

Na všech vedutách se setkáme se **sakrálními objekty**. Jen na jediné (ostrovské) je zachycen areál kláštera (v daném případě piaristů), v jehož těsné blízkosti nedlouho před pořízením veduty vyrostla (kopie) kaple Panny Marie Einsiedelské (dokončená roku 1710 a na prospektu označená č. 19) a kaple sv. Floriána, jejíž zřízení je rovněž spjato se Sibyllou Augustou (20). Podíváme-li se na jednotlivé farní, a v případě Ostrova a Toužimi i hrbitovní kostely, je výpovědní hodnota vedut nejmarkantnější v případech staveb zaniklých (zpravidla nahrazením novostavbou); k tomu je třeba podotknout, že ne všechny sakrální stavby jsou skutečně vidět – v některých případech jde o pouhou část stavby, zpravidla střechu či věž, identifikovanou odkazem do legendy. Ukázkovým případem jedinečné výpovědi veduty je v daném směru farní kostel Narození Panny Marie v Měděnci (obr. č. 8) – novostavba z let 1803–1814 měla nahradit starší stavbu dřevěnou (1581). Z veduty je ovšem zřejmé, že v roce 1716 nebyl měděnecký kostel dřevěný (nebo i jen z větší části dřevěný), a máme tak před sebou doklad barokního kostela, jehož stavba není písemnými prameny doložena (Bernau 1875, 32–33; Binterová 1999, 71, 94, 96). Poloha kostela, v níž je na vedutě zakreslen, navíc neodpovídá poloze dnešní, což může indikovat jak posun polohy novostavby vůči stavbě starší, tak i prostorovou nevěrohodnost Sockhova zobrazení. Podobně unikátní je i vyobrazení zvonice, a to nikoli u kostela, ale vprostřed náměstí (v legendě pod č. 3 – obr. č. 8). Ani ona není dochována, dovedu si nicméně představit, že archeologickým výzkumem by základy podobně mohutné a evidentně zděné stavby zachyceny být mohly.

18) Nástin dějin a staré fotografie na <http://www.pamatkyaprirodakarovarska.cz/brlozec-zamek/>.

Obr. 8: Měděnec (okres Chomutov), centrum města a vrch Mědník s kaplí (Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 3, výřez).

Obr. 9: Údrč, farní kostel sv. Linharta a okolní zástavba (Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 8, výřez).

Jiný případ představují Podbořany – dominantou vedutí je budova renesančního kostela sv. Petra a Pavla, svou hmotou výrazně převyšujícího okolní zástavbu, přičemž v popředí kostelního okrsku je patrná i renesanční, event. raně barokní brána (obr. na obálce). V případě Podbořan se Sockhovo vyobrazení kostela stalo „archivním“ velmi záhy – město bylo roku 1720 poškozeno požárem, který snad urychlil i rozhodnutí starý kostel nahradit novostavbou. Základní kámen k dodnes dochované stavbě byl položen roku 1734 (Rott 1902, 426, 437; Smetana 2001, 77–78). Novostavbou byl roku 1786 údajně nahrazen i děpoltovický kostel sv. Michaela Archanděla; stával (a stojí)

na severozápadním okraji obce (na vedutě zcela vpravo) a jeho podoba na prospektu zdánlivě odpovídá kronikářské zmínce z 18. století v tom smyslu, že kostel je stará, z hlíny vyzděná stavba (Gnirs 1933/1996, 154). Dnešní kostel, s odsazeným polygonálním presbytářem, však daleko spíše než dojmem pozdně barokní novostavby působí jako barokizovaná stavba v jádru gotická (Děpoltovice byly farní vsí již ve středověku). Věc ovšem nutně zůstává otevřená.

Dvojice původně gotických kostelů prošla v průběhu 18. století jen přestavbami. Údrčský kostel sv. Linharta (obr. č. 9) je na vedutě zachycen jako stavba s mohutnou věží (nezvyklého tvaru) v průčelí (což velmi obecně

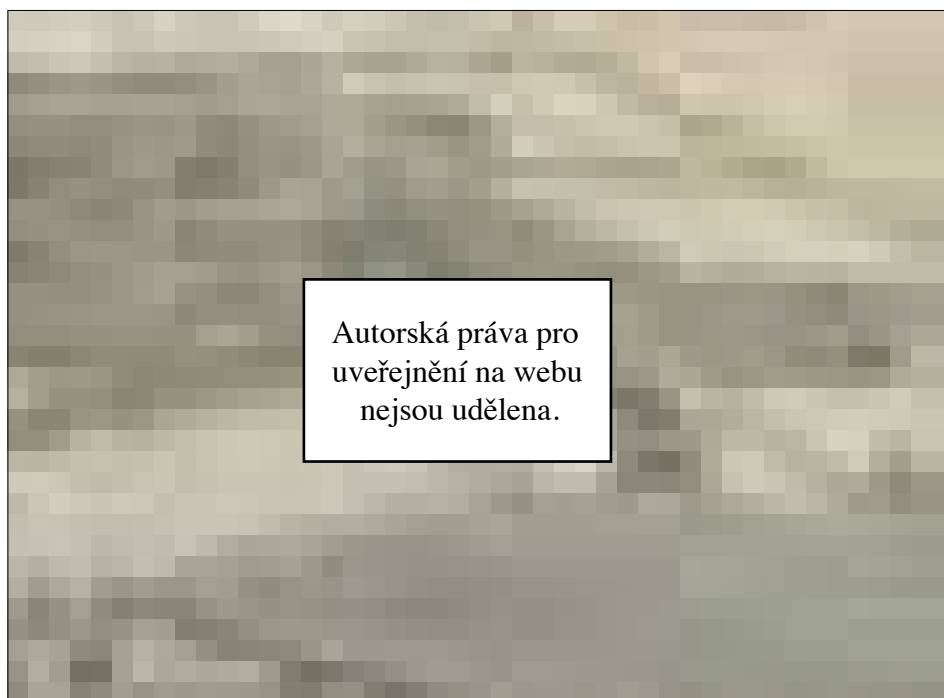
odpovídá i dnešní barokizované stavbě). Kostel sv. Michaela Archanděla v Brložci (obr. č. 2) je naproti tomu zakreslen jako bezvěžový (to je v rozporu s údajem, že přístavba věže pochází z doby obnovy kostela na počátku 50. let 17. století – Träger 1993, 281), s polygonálním (původně gotickým) presbytářem (což odpovídá), a zvláštní dvojicí mohutných sanktusníkových věží. Sockh snad tímto způsobem reagoval na absenci kostelní věže (která by tak pocházela až z doby pozdějších klasicistních stavebních úprav v letech 1814–1815), ve snaze kostel, poněkud se ztrácející v okolní zástavbě, zvýraznit. Právě věž je na vedutě dominantou ostrovského kostela sv. Michaela

la – hranolová věž s polygonální nástavbou, přisazená k presbytáři, je zachycena evidentně věrohodně, a totéž snad můžeme soudit i o kostele samém. Jeden kostel je zachycen na dvou vedutách – jde o kostel sv. Petra a Pavla v Krásném Lese, nedaleko Hauenštejna (vidíme jej na vedutě hauenštejnské, zběžně i na vedutě ostrovské); kostel byl v té době novostavbou, nahrazující starší svatyni, která padla za oběť požáru vsi v roce 1681. Datací vzniku stavby a současně deklarací osobní vazby Sibylly Augusty a jejího manžela ke kostelu je alianční erb s letopočtem 1705 (*Schmidt 1913*, 116–123).

Shora uvedená výhrada týkající se „viditelnosti“ staveb se velkou měrou vztahuje na špičatý (hřbitovní) kostel sv. Martina v Toužimi, z něhož je vidět jen střecha. Na přilehlém hřbitově (na vedutě není vidět) byl roku 1677 založen karner, jenž ovšem již začátkem 19. století neexistoval (*Gnirs 1932*, 527); kostel vystavěný po požáru roku 1752 byl spolu se hřbitovem demolován v 70. letech 20. století. Naproti tomu farní kostel Narození Panny Marie je vidět dostatečně a výpovědní hodnotu jeho vyobrazení zhodnotil již před lety *Gnirs* („*Dem vierfenstrigen Langhaus fehlte damals noch die südliche Seitenkapelle, die Sakristei trägt einen turmartigen Aufbau. Ihm gegenüber erscheint der Glockenturm schon an seinem heutigen Platze*“, *Gnirs 1932*, 518–519).

Zatímco toužimský hřbitovní kostel je kryt zástavbou, předlokační kostel sv. Jakuba Většího v Ostrově (obr. č. 10), dodnes sloužící jako hřbitovní, je naproti tomu vidět zřetelně. Zobrazení románsko-gotického kostela je ovšem až překvapivě nevěrohodné, již na první pohled absencí presbytáře; zachycen je i hřbitov (k předměstským kostelům se hřbitovy přenášely již od 16. století, někde ještě dříve), ovšem do značné míry ikonicky, symetricky rozestými rovy opatřenými křížky. Ještě výrazněji toto platí o hřbitově v Měděnci (pod č. 13) – i tento je situován mimo jádro (a bez prostorové vazby na kostel), je to plocha vymezená ohradou, s márnici v nároží a velkým křížem (analogický vidíme i v Ostrově) uprostřed; hřbitov je na svém místě dodnes. Na téže vedutě, v pravé části, vidíme pak vrch Mědník (Kupferhügel), na jehož vrcholu nechybí známá krajinná dominanta – na kruhovém půdorysu vystavěná kaple Panny Marie Pomocné (někdy se uvádí Neposkvrněného Početí P. M. – obr. č. 8). V legendě (8) se výslovně připomíná, že jde o fundaci vrchnostenskou, což odpovídá skutečnosti – kapli založil roku 1674 Julius Franz Sasko-Lauenburský (o založení kaple i její obnově *1821 Bernau 1875*, 28; *Binterová 1999*, 95, 98).

Není překvapující, že se na vedutách velmi pravidelně setkáváme s vyobrazením **farních budov** – primárním důvodem může být jejich nepřehlédnutelná výstavnost,

Autorská práva pro
uveřejnění na webu
nejsou udělena.

Obr. 10: Ostrov, hřbitovní kostel sv. Jakuba Většího a přilehlá část zámecké zahrady (*Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 1, výřez*).

sekundárně pak poukaz na péči vrchnosti (patronátního pána) o duchovní život na vlastních panstvích. Fary pravidelně přicházejí i jako jeden z bodů legendy. Vyobrazení na vedutách nemají pro svou dobu srovnání, přičemž v některých případech se jedná o budovy skutečně velmi reprezentativní. Příkladem může být fara v Brložci (obr. č. 2), výstavná barokní budova z poloviny 17. století, na vedutě velmi dobře patrná nalevo od kostela (což, jak už bylo řečeno, prostorově rozhodně neodpovídalo). Její výstavba spadá do rámce obnovy kostela a kostelního okrsku za faráře Hroznaty Meinla z Teplé okolo roku 1650 (1648–1650 výstavba fary, 1651–1653 obnova kostela). Roku 1963 byla budova demolována.¹⁹⁾ Prostorovou vazbu kostela a fary zachycují i veduty Děpoltovic, Podbořan a Údrče.

Za pozornost stojí i **mikroarchitektura** – sloupy a boží muka. Na náměstí v Toužimi je již patrný sloup z roku 1705 (obr. č. 5), zobrazený jako solitér, teprve posléze obehnaný balustrádou a nárožními sochami sv. Jana Nepomuckého, sv. Floriána, sv. Jana Křtitele a sv. Josefa (*Gnirs 1932*, 529). Na náměstí v Podbořanech vidíme sloupek (boží muka) s kaplicí v horní části a vedle něho kašnu či studnu krytou polygonální dřevěnou stavbou s jehlancovou střechou (obr. č. 6). Naproti tomu v silně typizované zástavbě městských domů (průčelí některých z nich jsou nicméně pročleněna arkýři) zanikl mariánský sloup, vztyčený roku 1685 na severním okraji ostrovského náměstí (obr. č. 1).

Na náměstích vyobrazených měst najdeme i další zajímavé detaily. Příkladem žlabu na odvod dešťové vody vysunutý poměrně daleko do náměstí (Toužim), evidentně autentický prvek, s nímž se v našich městech setkáváme ještě v pozdním 19. století. Na rozlehlém náměstí v Měděnci se kromě již zmíněné rozměrné zvonice nacházely

¹⁹⁾ O demolici budovy <http://www.pamatkyaprirodakarlovvarska.cz/brlozec-fara-2/> (tamtéž dvě fotografie fary z roku 1963).

i dva rybníčky, z nichž jeden pak najdeme ještě na mapě stabilního katastru (1842).

ZÁVĚR

Závěr, resp. závěry plynoucí z předcházejícího jsou do značné míry zřejmé: máme před sebou mimořádně pozoruhodnou, ucelenou ukázkou dokumentace vlastních statků grafickou formou, dokumentace, jež v žádném případě nemohla mít podtext utilitární (tj. využití pro administrativní praxi) a odpovídala čistě zájmu a případně potřebám sebezprezentace majitelky a objednatelky – bádenské markraběnky Sibylky Augusty. V případě Ostrova, jenž byl dlouhá léta její rezidencí, vznikla vedle veduty i série pohledů ze zámeckého areálu (v tomto bodě můžeme eventuálně připustit i jistý „nostalgický“ podtext objednávky). V širším rámci se tu jedná o součást spektra ikonografických a částečně kartografických médií, jejichž prostřednictvím byla zachycována (a zvláště v případě tištěných materiálů také širšímu publiku prezentována) vybraná část či části komponované kulturní krajiny s architekturou (Lorenz 2013, 464 v souvislosti s J. A. Delsenbachem užívá pěkného termínu *Kunstlandschaft*). Tomu je poplatná i autentičnost zobrazení – zachycen je namnoze daleko spíše ideál, estetika kompozice vždy byla prioritou, jíž se obětovala věrnost vyobrazení. A to, jak jsme mohli vidět, v některých případech velmi „bezohledně“. Ať již máme na mysli terénní konfiguraci, pohledové osy (možnosti dohledu) či prostorové vazby mezi jednotlivými prvky v rámci zakreslených sídlišť.

Skutečnost, že máme před sebou idealizovaný, ve vztahu k realitě dle potřeby vždy více či méně modifikovaný konstrukt, znamená sice nesporně snížení primární výpovědní hodnoty prospektů jakožto dokumentárního pramene, ovšem nelze nevidět, že i samo vyobrazení ideálu (kompozice krajiny, rozložení jednotlivých prvků v krajině, pole, komunikace apod., a zasazení sídlišť do krajiny) má nemalou výpovědní hodnotu. Stejně jako evidentní koncepčnost zobrazování hospodářské kulturní krajiny, jejíž nedílnou (a významnou) součástí byly hospodářské provozy různého druhu, na vedutách důsledně zastoupené. Sama primární výpověď – autentičnost (nebo chceme-li „fotografická věrnost“) prospektů – je přesto nezanedbatelná. A zdá se mi, že daleko spíše než v celcích, vypovídajících především o koncepci vidění a zobrazování „ideálu“, můžeme ji vidět v detailech: praxe ukazuje, že významné budovy/areály, jež bývají evidovány v legendě, jsou zpravidla zachyceny autenticky. Nakolik to platí i v případě Sockhových vedut, můžeme si nejlépe potvrdit na příkladu prospektu ostrovenského, kde zvláště k detailně pojednanému zámeckému areálu (obr. č. 1) je k dispozici poměrně hojný srovnávací materiál ikonografický, plánový, ale i písemná dokumentace (souborně Zeman a kol. 2001; z poslední doby např. Zeman 2012)²⁰; vysoko oceňována je i autentičnost veduty toužimské. U dalších lokalit je komplexní

hodnocení naznačeného druhu zčásti úkolem dalšího bádání, např. v konfrontaci s půdorysy dnes již neexistujících nebo silně upravených staveb, kdy právě Sockhovo vyobrazení nám často jako jediné nabízí trojrozměrnou představu. V případě běžné zástavby se na vedutách opět prolíná standardní a v globálu autentické s typizovaným a stylizovaným; připomenout jsme si tento moment mohli na příkladu hrázděné architektury. V mikropohledu (počty domů, dokonce počty oken apod.) je nutno výpovědní hodnotu Sockhových vedut posuzovat vždy v kombinaci s dalšími typy pramenů – může se nicméně ukázat rámcová shoda. Například v Toužimi eviduje karolínský katastr 167 domů, na vedutě jich napočítáme minimálně 140, s tím, že některé mohou být v zákrytu, u řady členitých objektů se může jednat o jeden i dva domy, apod.

Shora jsme naznačili širší dobový rámec. Na závěr připomeňme analogie Sockhovým vedutám z českého prostředí snad vůbec nejbližší – časově a (především) tematicky.²¹ Jde o grafické prezentace svým vznikem spjaté s Františkem Antonínem Šporkem (1662–1738) a zachycující proslulé barokní krajiny v Lysé a Kuksu (Vogt 1712, 39–52). Prospekt s komponovanou krajinou na západ od Lysé nese příznačný název *Herrschaft Lysa* a jednotlivé významné body jsou evidovány v legendě v horní části veduty. Obširné popisy Šporkových panství (rozumějme profánních i sakrálních komponovaných celků) s bohatým obrazovým doprovodem pak příznačně tvoří samostatný oddíl oslavného Stillenauova spisu (*Stillenau 1720*, 32–65), a zvláště Kuks se dočkal i samostatných („propagačních“) grafických listů. Šporkův mecenáš a objednatel grafik (Lysá a Kuks jsou neznámější, ale zdaleka ne jediné) je v českém prostředí jev svým záberem ojedinělý – nešlo však o anomálii, ale o přijetí dobové módy zahraniční, kdy propagace vlastních panství (komponované krajiny s architekturou) byla jedním z obvyklých výrazových prostředků deklarace sociálního statutu v prostředí společenských elit.²²

Analogický případ představuje Šporkův současník Anton Florian z Liechtensteinu (1656–1721), jenž roku 1718 pověřil tehdy již poměrně renomovaného vedutistu a mědirytce Johanna Adama Delsenbacha úkolem „*die fürstlichen Herrschaften abzuzeichnen und in Kupffer zu bringen*“. S ohledem na značný geografický rozptyl liechtensteinské rodové držby tak Delsenbachovou prací vznikla řada vedut a pohledů na krajinu s architekturou, zámky, zahrady, paláce, ale i venkovská sídla v Dolních Rakousích, v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Vedle zhruba 20 publikovaných mědirytů máme k dispozici ještě 24 kreseb, jež zůstaly v rukopise; jako celek tvoří soubor mimořádně poučný z hlediska dobového náhledu na adekvátní formy grafické prezentace vlastních panství. Zobrazením pan-

kteří se z té doby dochovaly beze změny do současnosti. Zobrazení zámku koresponduje s jeho starším plánem“ (Schierl 2001, 141).

21) Stylem zobrazení idealizované krajiny s architekturou Sockhovy prospekty silně připomíná kontextem vzniku, jakož i datačně nejasný pohled na nedaleké (zvláště ve vztahu k Měděnci) Vejprty, který z neuvedeného zdroje, patrně jen ve výřezu, publikovala dnes již nežijící Z. Binterová (Binterová 1999, 6, s datací do 17. století; odtud reprodukoval Zeman 2010, 79, s datací do 17./18. století).

22) Veduta *Herrschaft Lysa* a Vogtův doprovodný text jako historický pramen Semotanová 2007. – Dobový kontext, v němž grafické prezentace naznačeného typu vznikaly, postihla Völkel 2001, zvl. 97 až 186.

20) Výpovědní hodnotu speciálně toužimské veduty vysoko hodnotí J. Schierl, který ji opakovaně využil (speciálně pro rekonstrukci hradebního systému a podoby zámeckého areálu): „*Tento panoramatický pohled na město Toužim od jihozápadu vykazuje vysoký stupeň věrnosti zobrazení tehdejšího stavu zástavby, a to i v detailech. Mimo jiné např. přesně odpovídá členění domů na náměstí, počty okenních otvorů i umístění příjezdů na zobrazených průčelích u těch objektů,*

ství byla celá města stejně jako jednotlivé zámky a paláce (pochopitelně včetně zahrad), známe i případy marginálních areálů (venkovské dvory, dokonce i kamenolom), jež zasazené v krajinném rámci ztělesňují další možný typ vidění panství. Typické jsou u významných objektů i různé úhly pohledu (celky zasazené v krajině a naopak plánové dokumentaci blízké pohledy např. na fasády, stejně pak i půdorysy), a příznačně nechybějí ani dobově tolik oblíbené tajemné a „kuriozní“ objekty, např. legendami obestřené hradní zříceniny (Lorenz 2013).

Studie vznikla s podporou grantového projektu excelence „Výzkumné centrum historické geografie“, uděleného Grantovou agenturou České republiky (P410/12/G113).

PROSPEKTY ČESKÝCH PANSTVÍ SIBYLLY AUGUSTY BÁDENSKÉ (1716) KATALOG

Soubor osmi vedut, jež pro Sibyllu Augustu Bádenskou vyhotovil roku 1716 Johann Michael Sockh, je v domácí historiografii znám zhruba z poloviny, a i to pouze sekundárně – takřka výhradním zprostředkovatelem jsou práce Antona Gnirse (1873–1933). Pozornosti se dostalo především dvojici městských vedut (Ostrov a Toužim), třetím případem (příznačně opět s vazbou na Gnirse) je Hauenštejn, a jako čtvrtý můžeme evidovat vedutu Děpoltovic, publikovanou v Gnirsově soupisu památek okresu Karlovy Vary, vydaném z pozůstalosti. L. Zeman vedle toho uveřejnil výřez z veduty Měděnce.²³⁾ Trojice dalších vedut zůstává neznámá, a můžeme navíc soudit, že ani vzájemná souvislost oněch čtyř, resp. pěti vedut alespoň dílčím způsobem publikovaných příliš zjevná není.²⁴⁾

Složka sestávající z osmi listů je uložena v Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 1–8 (čísla 1–8 odpovídají původnímu číslování v pravém horním rohu). Jednotlivé veduty jsou opatřeny titulem a legendou v kartuši, (jiný) doprovodný textový elaborát v této souvislosti nevznikl (nebo minimálně o něm není povědomost).

23) Gnirs byl podle všeho jediný, kdo znal celý soubor – svědčí o tom i zmínka o prospektu Brložce, byť jen velmi stručná (Gnirs 1933, 342, pozn. 1). – Citace reprodukcí zmiňovaných prospektů uvádím v aparátu k jednotlivým listům.

24) Uvedené překvapivě platí i o autorech erudované monografie ostrovských dějin, evidující a velkým dílem i reprodukcující prakticky veškerou ostrovskou barokní ikonografii (Zeman a kol. 2001); vedle prospektu ostrovského (s. 113) je reprodukován i výřez z toužimského (s. 83), onen s datací 1716, tento s datací počátek 18. století, a v obou případech se hovoří o Sockhově souboru „Map českých panství“. Souvislost děpoltovické veduty s ostrovskou a hauenštejnskou překvapivě přehlédla Anna Gnirs, když z pozůstalosti svého otce vydávala karlovarský soupis a Děpoltovice datovala „kolem 1700“ (Gnirs 1933/1996, obr. příl. 384). Naňková 2004b v Sockhově biogramu zmiňuje jen vedutu ostrovskou a o málo starší vedutu toužimskou (!), čímž je míněna evidentně toužimská.

Nr. 1 (perokresba na papíře; výška 490 mm, šířka 840 mm; číslo 1 vpravo nahoře): Ostrov (pohled od jihozápadu). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 1. – *PROSPECT Des Hochfuerstlichen Marggraff Baadischen Residenz Schlosses sambt Fuerstl. Lustgarten und Stadt Schlackenwerth. No: 1: Das Fuerstl. neue Schloß; 2: das alte Schloß; 3: das abgebrandte welches neugebauet worden; 4: das Lust Hauß oder neue Gebeu; 5: das Menagerie Hauß; 6: das Orangerie Hauß; 7: der Venus berg; 8: Reuth Schul; 9: die Wasser Parteur worinnen der Canal; 10: das Theatrum; 11: drey Cascadien; 12: der Kegel Platz; 13: die Pfarr Kirchen St. Michaelis; 14: das Rath Hauß; 15: der Pulver Thurn; 16: das Closter der Geistl. Piarum Scholarum; 17: die Closter Kirchen; 18: die Todten Cappell; 19: Maria Einsiedl Cappell; 20: die Florian Cappell; 21: die Todten Kirchen S. Jacob; 22: der große Phasan Garten; 23: der kleine Phasan Garten; 24: die Schieß Stadt (!); 25: die Salpetter Huetten; 26: die Fluß Huetten; 27: das Dorff Brandt [Horní/Dolní Žďár]; 28: Permesgruen [Květnová]; 29: Shoenwaldt [Krásný Les]; 30: Arletzgruen [Arletzgrün, zaniklá ves u Jáchymova]; 31: Marletzgruen [Maroltov]; 32: der S(pi)tzberg [vrch Spitzberg, dnes označovaný jako Popovský kříž, u zaniklé vsi Pfaffengrün]. – Při pravém dolním okraji kartuše: Joann Michael Sockh. Ingeni(er) delinea(vit) a(nn)o 1716.*

Základní literatura: Sedláček 1905, 171–173. – Kühnl 1923 (chronologicky a v druhém plánu tematicky strukturovaný přehled dějin města, k období vlády vévodů sasko-lauenburských a markrabat bádenských s. 107–222, ke stavební podobě města zvl. s. 124–129, 175–181, 236–238). – Gnirs 1933/1996, 100–147 (veduta je opakovaně připomínána). – Renner 1941 (zámecký inventář z roku 1685). – Hubatschek 1972/1973 (obrazová publikace zaměřená na historickou ikonografii). – UPČ II, 557–560. – Bělohávek a kol. 1985, 246–248. – Zeman 1995 (zámecká zahrada). – Kuča 2000, 895–911. – Zeman a kol. 2001 (velmi solidní zpracování městských dějin – období vévodů sasko-lauenburských s. 68–91, období markrabat bádenských s. 92–145). – Zeman 2003 (narativně koncipovaný katalog, členěný dle jednotlivých objektů, v nichž se heraldické památky nacházejí). – Zeman 2012 (podoba vnitřního uspořádání zámecké zahrady na základě ikonografických pramenů a plánů z let cca 1640 – po 1726, resp. 1812, tj. podstatným podílem i prací Sockhových z let 1715 a 1716).

Reprodukce: Gnirs 1933/1996, obr. příl. 264 (celek), 285 (detail – piaristický klášter), 308 (detail – část zahrady s letohrádkem a část města), 313 (detail – zámecký areál a část města); Hubatschek 1972/1973, 17 (bez popisku); Zeman a kol. 2001, 113 (výřez). – Málo kvalitní reprodukce drobných formátů (v některých případech jen výřezy) jsou k dispozici i na internetu, např.: <http://www.historickyostrov.cz/omp/index.php?id=33aidd=3>; <http://www.schloss-favorite-rastatt.de/wissenswert-amuesant/persoennlichkeiten/michael-ludwig-rohrer/>.

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Nr. 2 (perokresba na papíře; výška 400 mm, šířka 730 mm; číslo 2 vpravo nahoře): Hauenštejn (pohled od jihu). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 2. – PROSPECT

der Herrschafft Hauenstein. N: 1: daß Schloß; 2: der Mayerhoff; 3: die Pappiermühl; 4: die Mahlmühl; 5: die Schäferey; 6: etwaß von Schönwalt [Krásný Les].

Základní literatura: Bernau 1875. – Sedláček 1905,

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

96–98. – Schmidt 1913, 123–126. – UPČ I, 406. – Bělohávek a kol. 1985, 82–84. – Durdík 1999, 166–167. – Zeman – Drhovský – Štěpánek – Palacký 2003. – Úlovec 2003a, 194–205.

Reprodukce: Gnirs 1933/1996, obr. příl. 362 (výřez); Zeman – Drhovský – Štěpánek – Palacký 2003, 11 (výřez).

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Nr. 3 (perokresba na papíře; výška 380 mm, šířka 720 mm; číslo 3 vpravo nahoře): Měděnec (pohled od severovýchodu). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 3. – PROSPECT Von Ihro Hochfürstl. Durchl. der Regierenden Frauen Marg-Gräffin zu Baaden und Hochberg Berg-Stadl

Kupferberg. N: 1: daß Stadl; 2: die Kirch St. Maria Geburtz genant; 3: der glocken Thurn; 4: daß Ambt Hauß und Mayerhoff; 5: daß Rath Hauß; 6: das Breuhauß; 7: Zwey Teiche; 8: Die Cappell St. Maria Hielf auf den so genanten Kupferhiebel, worin eine fundation von gnädigster Herrschaft gemacht; 9: daß Sielber Berg-werck St. Michaelis Stollen

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

genandt; 10: dessen luft oder licht loch; 11: ein neije Sielber Zech Fronleichnamb genant; 12: daß Vizthumbische undt gelobte landt auch Römisch Reich herrschaftliche Vitriol Ertz Zechen genandt; 13: der Kirchhoff; 14: daß Dorff Ober Hals [Horní Halže]; 15: hohrsterner hoher felsen [označení se vztahuje ke skalám u měděneckého hřbitova].

Základní literatura: Bernau 1875. – Sedláček 1905, 98. – UPČ II, 364. – Bělohlávek a kol. 1985, 209. – Kuča 1998, 787–790. – Binterová 1999, 93–102. – Úlovec 2005b. – Zeman 2010, 56–57.

Reprodukce: Zeman 2010, 57 (výřez).

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Nr. 4 (perokresba na papíře; výška 310 mm, šířka 830 mm; číslo 4 vpravo nahoře): Děpoltovice (pohled od severovýchodu). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 4. – *PROSPECT der Herrchafft Düplesgrün*. Nro: 1: *Die Pfarr Kirchen St. Michaelis*; 2: *daß Schlößel*; 3: *die Pfarr*; 4: *der Mayerhoff*; 5: *daß Brayhauß*; 6: *daß Multzhaus*; 7: *die Schöfferey*; 8: *daß neye Wüthshauß*; 9: *daß Dorff Siebmeßgrün* [Mezirolí]; 10: *daß Schlössel Bremlowitz* [Přemilovice]; 11: *daß dorff Zettlitz* [Sedlec] *sambt Kirchen St. Anna genandt*.

Základní literatura: *Sedláček* 1905, 174. – *Gnirs* 1933/1996, 153–156 (prospekt je opakovaně připomínán; považován za dílo stavitele Jana Sockha z doby kolem roku 1700). – *UPČ I*, 255. – *Bělohávek a kol.* 1985, 56. – *Úlovec* 2003a, 122–126.

Reprodukce: *Gnirs* 1933/1996, obr. příl. 378.

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Nr. 5 (perokresba na papíře; výška 320 mm, šířka 710 mm; číslo 5 vpravo nahoře): Toužim (pohled od západu, resp. jihozápadu). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 5. – *PROSPECT Der Stadt und Herrschafft Theysing*. Nro: 1: Die Kierch St. Maria Geburth; 2: daß Spithahl Kirchl St. Martini; 3: daß Schloß sambt Mayerhoff; 4: daß Rathhaus; 5: der Schloß Teich; 6: die Schloß Mühl; 7: die Salütterhütten; 8: die Zieglhütten; 9: die Mittel Mühl; 10: daß Dorff Meriditz [Mirotice].

Základní literatura: *Urban 1902* (solidní přehled dějin města, pro starší období třeba kritického přístupu). – *Sedláček 1905*, 219–220. – *Gnirs 1932*, 506–541 (na prospekt

odkazuje opakovaně jakožto na dokumentární pramen k podobě významnějších staveb ve městě). – *Gnirs 1933*, zvl. 16–69, 90–100, 126–159. – *UPČ IV*, 69–72. – *Bělohávek a kol. 1985*, 354–355. – *Mařík 1993* („letopisecky“ koncipovaný přehled). – *Schierl – Köpp – Grosser 1994*. – *Schierl 1998* (výpovědní hodnota prospektu z hlediska městského opevnění). – *Schierl 2001* (zmínka o prospektu z hlediska podoby zámeckého areálu). – *Úlovec 2005d*, 510–516. – *Kuča 2008*, 575–584.

Reprodukce: *Gnirs 1932*, 507, obr. 450 (výřez – oříznuto zleva), 513, obr. 455 (detail zámku a části města; přetisk této reprodukce *Úlovec 2005d*, 510); *Schierl 1998*, 98, obr. 1 (výřez); *Zeman a kol. 2001*, 83 (výřez).

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Nr. 6 (perokresba na papíře; výška 310 mm, šířka 830 mm; číslo 6 vpravo nahoře): Podbořany (pohled od západu). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 6. – *PROSPECT Der Stadt und Herrschafft Bodersamb*. Nro: 1: die Pfarr Kirchen St. Petri undt Pauli; 2: daß Ambt-Hauß; 3: daß alte Schloß; 4: die Pfaarr; 5: daß Rathhaus; 6: die Rumbel Mühl.

Základní literatura: Rott 1902, 415–437 (k období dynastií sasko-lauenburské a bádenské s. 435 – značně nespolehlivé). – *UPČ III*, 107. – Smetana 2001 (místy nekriticky přejímá údaje Rottovy; narážkou na prospekt je téměř s jistotou formulace „Celkovou podobu města v roce 1715 zachytil soudobý obraz“ a následující věta o zámku stávajícím na náměstí – s. 75; není zřejmé, odkud autor údaj přejal, na žádném jiném místě se o prospektu nezmiňuje). – Kuča 2002, 276–282.

Reprodukce: --

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Nr. 7 (perokresba na papíře; výška 310 mm, šířka 830 mm; číslo 7 vpravo nahoře): Brložec (pohled od jihu). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 7. – *PROSPECT der Herrschafft Bürles*. Nro: 1: die Kirchen St. Michael; 2: daß Ambt Hauß; 3: die Pfaarr; 4: der Mayerhoff; 5: daß Breyhauß; 6: die Schöfferey; 7: daß Dorff Tschebun [Třebouň].

Základní literatura: Sedláček 1905, 221. – Gnirs 1933, 337–343 (archiválie vrchnostenské správy 17. – první poloviny 18. století; o prospektu zmínka s. 342, pozn. 1: „Eine Ansicht des Dorfes und des Schlössels in Pürles aus dem Jahre 1715 von Johann Sock im Generallandesarchiv (großherzoglich badisches Familienarchiv, *Mappe von Ansichten der sog. Böhmischen Herrschaften*) in Karlsruhe in Baden“). – UPČ I, 122. – Bělohávek a kol. 1985, 39. – Tráger 1993, 281–282, 285–289 (fotografie zbořeného zámku a kostela). – Úlovec 2005a.

Reprodukce: --

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

Nr. 8 (perokresba na papíře; výška 310 mm, šířka 840 mm; číslo 8 vpravo nahoře): Údrč (pohled od západu). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 8. – *PROSPECT der Herrschafft Uderitsch*. Nro: 1: die Pfarr Kirchen St. Leonard; 2: daß Schloßl; 3: die Pfarr; 4: der getraydt schüdtboden; 5: der Mayerhoff; 6: daß brayhauß; 7: daß Dorff Herscheditz [Herstošice]; 8: daß Wýrthshauß Schaben beÿthl; 9: daß Dorff Radawurscht [Ratibor].

Základní literatura: Sedláček 1905, 39. – UPČ IV, 131–132. – Bělohávek a kol. 1985, 366–367. – Träger 1993, 357–359, 364–369. – Úlovec 2003b, zvl. 22–34, 48–56; 2005c; 2005d, 537–543.

Reprodukce: —

Autorská práva pro uveřejnění na webu nejsou udělena.

LITERATURA

- Ackerman, J. S. 1990: *The Villa. Form and Ideology of Country Houses*. Princeton.
- Bělohávek, M. a kol. 1985: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV. Západní Čechy*. Praha.
- Bernau, F. 1875: *Geschichte des Schlosses und Gutes Hauenstein bei Schlackenwerth, sammt Beschreibung der Stadt Kupferberg und des Kupferhügels*. Karlsbad.
- Besing, T. 1999: *Produktion und Publikum – Aspekte der Herstellung, Verbreitung und Rezeption frühneuzeitlicher Stadtdarstellungen*, in: Behringer, W. – Roeck, B. et al. ed., *Das Bild der Stadt in der Neuzeit 1400–1800*. München, 94–100.
- Binterová, Z. 1999: *Od Věprtu po Měděnec*. Chomutov.
- Büttner, F. – von Engelsberg, M. – Hoppe, S. – Hollmann, E. edd. 2008: *Geschichte der bildenden Kunst in Deutschland V: Barock und Rokoko*. München – Berlin – London – New York.
- Büttner, N. 2006: *Geschichte der Landschaftsmalerei*. München.
- Designatio 1728: *Designatio Iconographica Oberleutensdorffenses Pan-narias Officinas Vvlgō Fabricas Penicilli arbitrio Representans*, (...). Prag.
- Durdík, T. 1999: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha.
- Dvořák, M. – Matějka, B. 1907: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Roudnickém II. Zámek roudnický*. Praha.
- Fišera, Z. 2007: *Encyklopedie městských bran v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha.
- Fišera, Z. 2010: *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska II. Katalog historických radnic H/Ž*. Praha.
- Fitzner, S. 2013: *Die Räume der Architekturzeichnung. Verortung und Erinnerung in den Zeichnungen von Landgraf Moritz von Hessen-Kassel*, in: Ananieva, A. et al., *Räume der Macht. Metamorphosen von Stadt und Garten im Europa der Frühen Neuzeit*. Bielefeld, 311–341.
- Gnirs, A. 1932: *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad*. Augsburg.
- Gnirs, A. 1933: *Das ehemalige herzoglich sächsisch lauenburgische und markgräflich badische Amtsarchiv aus dem Schlosse zu Theusing in Böhmen*. Brünn etc.
- Gnirs, A. 1933/1996: *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad*: (Prag 1933). München.
- Grimm, U. ed. 2008: *Extra schön. Markgräfin Sibylla Augusta und ihre Residenz*. Petersberg.
- Harley, J. B. 1988: *Maps, knowledge and power*, in: Cosgrove, D. – Daniels, S. ed., *The iconography of landscape. Essays on the symbolic representation, design and use of past environments*. Cambridge, 277–312.
- Haubertová, K. – Hofmann, G. – Lešický, L. 1993: *Soupis západočeských urbářů 2. pol. 13. století – 1773*. Plzeň.
- Hubatschek, J. 1972/1973: *Schlackenwerth. Die böhmische Heimat der badischen Markgräfin Franziska Sibylla Augusta*. Eichstätt.
- Kaack, H.-G. 1975: *Sachsen-Lauenburg, Böhmen und Baden. Katalog der Sonderausstellung anlässlich der 300. Wiederkehr des Geburtstages von Sibylla Augusta, Markgräfin von Baden-Baden, geb. Prinzessin von Sachsen-Lauenburg*. Ratzeburg.
- Kaack, H.-G. 1983: *Markgräfin Sibylla Augusta. Die große badische Fürstin der Barockzeit*. Konstanz.
- Kaack, H.-G. 2000: *Die Herzöge Julius Heinrich und Franz Albrecht als kaiserlich Bestallte seit 1617. Die Askanier in Böhmen*, in: Opitz, E. ed., *Krieg und Frieden im Herzogtum Lauenburg und in seinen Nachbarterritorien vom Mittelalter bis zum Ende des Kalten Krieges*. Bochum, 139–173.
- Kuča, K. 1998: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Kolín–Ml. Praha*.
- Kuča, K. 2000: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV. Ml–Pan. Praha*.
- Kuča, K. 2002: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V. Par–Pra. Praha*.
- Kuča, K. 2008: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VII. Str–U. Praha*.
- Kühnl, J. 1923: *Geschichte der Stadt Schlackenwerth, der ehemal. Residenz der Herzöge von Lauenburg und der Markgrafen von Baden, mit Berücksichtigung der Umgebung*. Schlackenwerth.
- Lorenz, H. 2013: *Die Ansichten-Serie der Liechtenstein-Schlösser von Johann Adam Delsenbach*, in: Vařeka, M. – Zářický, A. ed., *Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der Böh-mischen Krone*. Ostrava – Vaduz, 455–468.
- Marsch, A. 2010: *Friedrich Bernhard Werner 1690–1776. Corpus seiner europäischen Städteansichten, illustrierten Reisemanuskripte und der Topographien von Schlesien und Böhmen-Mähren*. Weissen-horn.
- Mařík, A. 1993: *Toužim a Útina – stručné dějiny dvou západočeských městeček*, in: *Historický sborník Karlovarska 1*, 59–70.
- Mařík, P. 2010: *Wandlungen des böhmischen Adels im 17. Jahrhundert und der Aufstieg des Hauses Sachsen-Lauenburg in Böhmen*, in: Röder, A. – Wenger, M. ed., *Barockes Erbe. Markgräfin Sibylla Au-gusta von Baden-Baden und ihre böhmische Heimat*. Stuttgart, 4–27.
- Merian, M. 1650: *Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae*, das ist Beschreibung vnd eigentliche Abbildung der Vornehmsten vnd be-kandtesten Städte vnd Plätze in dem Königreich Boheim vnd einver-leibten Landern, Mähren vnd Schlesien. Franckfurt.
- Naříková, V. 2004a: *Sock (Sokh, Sackh), Johann*, in: Vlček, P. ed., *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 605–606.
- Naříková, V. 2004b: *Sock, Johann Michael*, in: Vlček, P. ed., *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 606.
- Pešta, J. 2005: *Encyklopedie českých vesnic III. Západní Čechy*. Praha.
- Renner, A. M. 1941: *Schloß Schlackenwerth, die Heimat der Markgräfin Sibylla Augusta von Baden. Nach dem Schloßinventar von 1685, Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins*, N.F. 54, 503–572.
- Renner, A. M. 1955: *Sibylla Augusta Markgräfin von Baden. Die Ge-schichte eines denkwürdigen Lebens*. Karlsruhe.
- Roeck, B. 2006: *Stadtdarstellungen der frühen Neuzeit: Realität und Abbildung*, in: Roeck, B. ed., *Stadtbilder der Neuzeit. Die europäische Stadtansicht von den Anfängen bis zum Photo*. Ostfildern, 19–39.
- Rott, W. 1902: *Der politische Bezirk Podersam (Gerichtsbezirk Poder-sam und Jechnitz). Eine Heimatkunde für Schule und Haus*. Po-dersam.
- Sedláček, A. 1905: *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIII. Plzeň-sko a Loketský*. Praha.
- Semotanová, E. 2007: *Vogtova veduta Lysé nad Labem: „naučná stezka“ Šporkovou barokní krajinou*, in: Doležalová, E. – Šimůnek, R. et al. ed., *Od kníže ke králi. Sborník u příležitosti 60. narozenin Jo-sefa Zemličky*. Praha, 494–514.
- Semotanová, E. – Šimůnek, R. 2002: *Katalog Mapové sbírky Historické-ho ústavu Akademie věd České republiky do roku 1850*. Praha.
- Schierl, J. 1998: *Poddanské město Toužim a jeho městské fortifikace*, in: *Grypspekové a předbělohorská šlechta. Kralovice a poddanská mě-s-ta. Sborník příspěvků ze semináře konaného v Mariánské Týnici ve dnech 21. – 23. května 1997. Mariánská Týnice*, 94–101.
- Schierl, J. 2001: *Areál zámku v Toužimi – nové informace o stavebně historickém vývoji*, in: *Dějiny staveb 2001, Plzeň*, 141–144.
- Schierl, J. – Köpp, J. – Grosser, V. 1994: *525 let města Toužimi*. Toužim.
- Schmidt, R. 1913: *Soupis památek historických a uměleckých v politic-kém okrese jáchymovském*. Praha.
- Smetana, J. 2001: *Podbořany. Dějiny města a okolních obcí*. Podbořa-ny.
- von Stillenau, G. C. 1720: *Leben Eines Herrlichen Bildes, wahrer und rechtschaffener Frömmigkeit*, (...). o. O.
- Šimůnek, R. ed. 2007: *Historický atlas měst České republiky XVII. Klad-no. Praha*.
- Šimůnek, R. 2012: *Velkoplošný obraz krajiny jako reprezentativní deko-race interiéru. Mapa třeboňského panství z roku 1684*, in: Chodě-jovská, E. – Šimůnek, R. ed., *Krajina jako historické jeviště. K po-ctě Evy Semotanové*. Praha, 81–104.
- Träger, G. 1993: *Kreis Luditz. Eine Topographie*. Eichstätt.
- Úlovec, J. 2000: *Přemilovice*, in: *Encyklopedie českých tvrzí II (K/R)*. Praha, 617–618.
- Úlovec, J. 2003a: *Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech I (A/M)*. Praha.
- Úlovec, J. 2003b: *Tvrze a zámky v Údrči, Lukách a Věrušickách*, in: *His-torický sborník Karlovarska 9*, 22–72.
- Úlovec, J. 2005a: *Brložec*, in: Musil, F. – Plaček, M. – Úlovec, J., *Zanik-lé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945*. Pra-ha, 33–34.
- Úlovec, J. 2005b: *Měděnec*, in: Musil, F. – Plaček, M. – Úlovec, J., *Zanik-lé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945*. Pra-ha, 201–202.
- Úlovec, J. 2005c: *Údrč*, in: *Encyklopedie českých tvrzí III (S/Ž)*. Praha, 890–892.
- Úlovec, J. 2005d: *Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech II (N/Ž)*. Praha.
- UPČ I–IV: *Poche, E. a kol. 1977–1982: Umělecké památky Čech I–IV*. Praha.
- Urban, M. 1902: *Zur Geschichte der Burg und Stadt Theusing, Mittei-lungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 40, 105–140.

- Vetter, G. 2007: Zwischen Glanz und Frömmigkeit. Der Hof der badischen Markgräfin Sibylla Augusta. Gernsbach.
- Vogt, J. G. M. 1712: Das Jetzt-lebende Königreich Böhmen in einer Historisch- und Geographischen Beschreibung vorgestellt, (...). Frankfurt – Leipzig.
- Völkel, M. 2001: Das Bild vom Schloß. Darstellung und Selbstdarstellung deutscher Höfe in Architekturstichserien 1600–1800. München.
- Zeman, L. 1995: Zámecký park v Ostrově, in: Historický sborník Karlovarska 3, 110–143.

- Zeman, L. 2003: Heraldické památky v Ostrově, in: Historický sborník Karlovarska 9, 110–127.
- Zeman, L. 2010: Zástavba a urbanismus krušnohorských horních měst, in: Sborník Muzea Karlovarského kraje 18, 43–94.
- Zeman, L. 2012: Bludiště a labyrinty v ostrovské zámecké zahradě, in: *Ingredere hospes* 5, 77–91.
- Zeman, L. a kol. 2001: Dějiny města Ostrova. Ostrov.
- Zeman, L. – Drhovský, K. – Štěpánek, M. – Palacký, P. 2003: Hauenštejn. Horní hrad. Plzeň.

PROSPEKTE DER BÖHMISCHEN HERRSCHAFTEN VON SIBYLLA AUGUSTA MARKGRÄFIN VON BADEN (1716)

Die Studie behandelt die Frage der graphischen Darstellungen der eigenen Güter im frühneuzeitlichen aristokratischen Milieu. Das Ensemble von acht Großformatprospekten (Veduten), die 1716 von Johann Michael Sockh für die Markgräfin Sibylla Augusta v. Baden gezeichnet wurden, stellt eine geschlossene Probe der Dokumentierung eigener Besitzungen in graphischer Form dar, der Dokumentierung, die in keinem Fall utilitäre Zweckbestimmung haben konnte (d. h. die Ausnutzung für Administrationspraxis) und nur dem Interesse und gelegentlich dem Bedürfnis der adeligen Selbstrepräsentierung diente. Die Prospekte nehmen die Verwaltungszentren von acht Domänen der Markgräfin in West- und Nordwestböhmen auf; im Fall von Ostrov (Schlackenwerth, Bez. Karlovy Vary [Karlsbad]), ihrer langjährigen Residenzstadt, entstand außer der Vedute auch eine Serie von Ansichten vom Schlossbereich (Autor war ebenfalls J. M. Sockh, 1715).

Das Deklarieren des eigenen (Macht-) Raumes (sowie des Raumes eigener Macht) hatte seine soziale, ebenso die kulturelle und ästhetische Dimension. Die den identifizierbaren Raum, die Architektur, Landschaft, ihre Dimensionen und weitere Beziehungen aufnehmenden Abbildungen dienten jahrhundertlang als Ausdruck des Status oder Rechtsanspruchs und waren (daher) das vertretende Symbol für den beherrschten und modifizierten (modifizierbaren) Raum. Diese Momente charakterisieren auch das Ensemble der Veduten von Sockh – sowohl aus dem Blickpunkt des Sujets als auch dem der Form ihres Erarbeitens. Das vertretende Symbol der Herrschaft bildet der angehörige Sitz in der komponierten (typisierten) Wirtschaftslandschaft, die Authentizität (fotografische Getreulichkeit) der Darstellung entspricht im vollen Maß den zeitgenössischen Trends: in mehreren Fällen wird viel eher das Ideal aufgenommen, die Ästhetik der Komposition, meint man die Geländekonfiguration, Blickachsen (Sichtmöglichkeiten) oder Raumbeziehungen zwischen einzelnen Elementen im Rahmen der aufgenommenen Sitze, war immer eine Priorität, der man die Getreulichkeit der Darstellung opferte.

Die Idealdarstellung selbst (die Landschaftskomposition, Anordnung einzelner Elemente, die Felder, Wege u. Ä., das Komponieren der Sitze in die Landschaft) hat einen großen Aussagewert inne; ebenso wie die offenbar beabsichtigte Konzeption der Darstellung der wirtschaftlichen Kulturlandschaft mit ihren unteilbaren (und bedeutenden) Bestandteilen in Wirtschaftsbetrieben verschiedener Art, die an den Veduten konsequent vertreten waren. Und ähnlich auch mit typisierten Landschaftsdetails („Ikonen“) in Gestalt der zackigen Wege, Martersäulen, schachbrettartig geordneten Felder und der Menschen-

und Tierstaffage. Der dokumentarische Wert einzelner dargestellter Objekte oder Areals schwenkt zwischen dem beweisbar Getreuen und dem beweisbar Modifizierten, es ist somit nicht ratsam ihn zu unterwerten, aber man muss ihn zugleich kritisch beurteilen. Das höhere Maß an Authentizität findet man natürlich an den in der Legende spezifizierten Schlüsselobjekten (vor allem Schlössern, Beamten- und Pfarrhäusern sowie Wirtschaftsgebäuden, im Fall von Ostrov auch dem ausgedehnten Schlossgarten).

Die im Detail sehr präzise ausgeführten Prospekte sind mit Tusche auf dem steifen Papier gezeichnet, die Blätter sind von ungleicher Größe, aber von verhältnismäßig ähnlichen Maßen (Höhe 310–490 mm, Breite 710–840 mm). Das Bildfeld ist in allen Fällen mit Doppelinie (die innere Linie ist schwächer, die äußere stärker umgerahmt, die Blätter sind mit ursprünglicher Nummerierung versehen (in der oberen Ecke rechts), oben in der Mitte befindet sich eine Kartusche mit dem Namen und der Legende. Die aufgenommenen Lokalitäten: 1 – Ostrov (Schlackenwerth), 2 – Hauenštejn (Hauenstein), 3 – Médě nec (Kupferberg), 4 – Děpoltovice (Tüppelsgrün), 5 – Toužim (Theusing), 6 – Podbořany (Podersam), 7 – Brložec (Pürles), 8 – Údrč (Audritsch).

ABBILDUNGEN

Umschlag: Podbořany (Podersam, Bez. Louny), Zentrum der Stadt. Mittelteil des Manuskript-Prospektes, der 1716 für Sibylla Augusta von Baden die damalige der Podersamer Herrschaft ausgefertigt wurde. Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 6, Ausschnitt.

Abb. 1: Ostrov (Schlackenwerth, Bez. Karlovy Vary [Karlsbad]), Zentrum der Stadt und Teil vom Schlossbereich. Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 1, Ausschnitt.

Abb. 2: Brložec (Pürles, Bez. Karlovy Vary), Ostteil vom Dorf mit der Kirche und dem Pfarrhaus, dem Schloss und seinem Wirtschaftsteil. Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 7, Ausschnitt.

Abb. 3: Hauenštejn (Hauenstein, Bez. Karlovy Vary), die Burg und ihr Wirtschaftsteil. Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 2, Ausschnitt.

Abb. 4: Údrč (Audritsch, Bez. Karlovy Vary), das Schloss mit seinem Wirtschaftsteil. Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 2, Ausschnitt.

Abb. 5: Toužim (Theusing, Bez. Karlovy Vary), Marktplatz. Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 5, Ausschnitt.

Abb. 6: Podbořany (Podersam, Bez. Louny [Laun]), Marktplatz mit der umgebenden Bebauung. Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände

XVI, Nr. 6, Ausschnitt.

Abb. 7: Dēpoltovice (Tüppelsgrün, Bez. Karlovy Vary), das Schloss mit seinem Wirtschaftsteil. Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 4, Ausschnitt.

Abb. 8: Mēdēnec (Kupferberg, Bez. Chomutov [Komotau]), Zentrum der Stadt und der Berg Mēdník (Kupferhübl) mit der Kapelle. Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 3, Ausschnitt.

Abb. 9: Údrč, Pfarrkirche d. hl. Leonhard mit der umgebenden Bebauung. Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 8, Ausschnitt.

Abb. 10: Ostrov, Friedhofskapelle d. hl. Jakob d. Gr. und anliegende Partie vom Schlossgarten. Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 1, Ausschnitt.

KATALOG

Nr. 1 (Federzeichnung, Papier; Höhe 490 mm, Breite 840 mm; Nr. 1 rechts oben): Ostrov (Schlackenwerth – Ansicht von Südwesten). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 1. – PROSPECT Des Hochfürstlichen Marggraff Baadischen Residenz Schlosses sammt Fürstl. Lustgarten und Stadt Schlackenwerth. No: 1: Das Fürstl. neue Schloß; 2: das alte Schloß; 3: das abgebrandte welches neugebawet worden; 4: das Lust Hauß oder neue Gebeu; 5: das Menagerie Hauß; 6: das Orangerie Hauß; 7: der Venus berg; 8: Reuth Schul; 9: die Wasser Parteur worinnen der Canal; 10: das Theatrum; 11: drey Cascadien; 12: der Kegel Platz; 13: die Pfarr Kirchen St. Michaelis; 14: das Rath Hauß; 15: der Pulver Thurn; 16: das Closter der Geistl. Piarum Scholarum; 17: die Closter Kirchen; 18: die Todten Cappell; 19: Maria Einsiedl Cappell; 20: die Florian Cappell; 21: die Todten Kirchen S. Jacob; 22: der große Phasan Garten; 23: der kleine Phasan Garten; 24: die Schieß Stadt [!]; 25: die Salpeter Huetten; 26: die Fluß Huetten; 27: das Dorff Brandt [Horní/Dolní Žďár]; 28: Permesgruen [Květnová]; 29: Shoenwaldt [Krásný Les]; 30: Arletzgruen [Arletzgrün, verschwundenes Dorf bei Jáchymov/Joachimsthal]; 31: Marletzgruen [Maroltov]; 32: der S(pi)tzberg [heute als Popovský kříž beim verschwundenen Dorf Pfaffengrün bezeichnet]. – Beim unteren Rand der Kartusche rechts: Joann Michael Sockh. Ingeni(er) delineavit anno 1716.

Nr. 2 (Federzeichnung, Papier; Höhe 400 mm, Breite 730 mm; Nr. 2 rechts oben): Hauenštejn (Hauenstein – Ansicht von Süden). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 2. – PROSPECT der Herrschafft Hauenstein. N: 1: daß Schloß; 2: der Mayerhoff; 3: die Pappiermühl; 4: die Mahlmühl; 5: die Schäferey; 6: etwaß von Schönwaldt [Krásný Les].

Nr. 3 (Federzeichnung, Papier; Höhe 380 mm, Breite 720 mm; Nr. 3 rechts oben): Mēdēnec (Kupferberg – Ansicht von Nordosten). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 3. – PROSPECT Von Ihro Hochfürstl. Durchl. der Regierenden Frauen

Marg-Gräffin zu Baaden und Hochberg Berg-Stadl Kupferberg. N: 1: daß Stadl; 2: die Kirch St. Maria Geburtz genant; 3: der glocken Thurn; 4: daß Ambt Hauß und Mayerhoff; 5: daß Rath Hauß; 6: das Breuhauß; 7: Zwey Teiche; 8: Die Cappell St. Maria Hieß auf den so genannten Kupferhübel, worin eine fundation von gnädigster Herrschafft gemacht; 9: daß Sielber Berg-werck St. Michaelis Stollen genandt; 10: dessen luft oder licht loch; 11: ein neße Sielber Zech Fronleichnam genant; 12: daß Vizthumbische undt gelobte landt auch Römisch Reich herrschafftliche Vitriol Ertz Zechen genandt; 13: der Kirchhoff; 14: daß Dorff Ober Hals [Horní Halže]; 15: hohrsterner hoher felsen [die Bezeichnung bezieht sich zu den Felsen beim Friedhof von Mēdēnec].

Nr. 4 (Federzeichnung, Papier; Höhe 310 mm, Breite 830 mm; Nr. 4 rechts oben): Dēpoltovice (Tüppelsgrün – Ansicht von Nordosten). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 4. – PROSPECT der Herrschafft Düplesgrün. Nro: 1: Die Pfarr Kirchen St. Michaelis; 2: daß Schloß; 3: die Pfarr; 4: der Mayerhoff; 5: daß Brayhauß; 6: daß Multzhauß; 7: die Schäferey; 8: daß neye Würthshauß; 9: daß Dorff Siebmeßgrün [Mezirolí]; 10: daß Schloß Bremowitz [Přemilovice]; 11: daß dorff Zettlitz [Sedlec] sambt Kirchen St. Anna genandt.

Nr. 5 (Federzeichnung, Papier; Höhe 320 mm, Breite 710 mm; Nr. 5 rechts oben): Toužim (Theusing – Ansicht von Westen, bzw. Südwesten). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 5. – PROSPECT Der Stadt und Herrschafft Theysing. Nro: 1: Die Kierch St. Maria Geburth; 2: daß Spithahl Kirchl St. Martini; 3: daß Schloß sambt Mayerhoff; 4: daß Rathhauß; 5: der Schloß Teich; 6: die Schloß Mühl; 7: die Salütterhütten; 8: die Zieglhütten; 9: die Mittel Mühl; 10: daß Dorff Meriditz [Mírotice].

Nr. 6 (Federzeichnung, Papier; Höhe 310 mm, Breite 830 mm; Nr. 6 rechts oben): Podbořany (Podersam – Ansicht von Westen). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 6. – PROSPECT Der Stadt und Herrschafft Bodersamb. Nro: 1: die Pfarr Kirchen St. Petri undt Pauli; 2: daß Ambt-Hauß; 3: daß alte Schloß; 4: die Pfaarr; 5: daß Rathhaus; 6: die Rumbel Mühl.

Nr. 7 (Federzeichnung, Papier; Höhe 310, Breite 830 mm; Nr. 7 rechts oben): Brložec (Pürles – Ansicht von Süden). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 7. – PROSPECT der Herrschafft Bürles. Nro: 1: die Kirchen St. Michael; 2: daß Ambt Hauß; 3: die Pfaarr; 4: der Mayerhoff; 5: daß Breyhauß; 6: die Schäferey; 7: daß Dorff Tschebun [Třebouň].

Nr. 8 (Federzeichnung, Papier; Höhe 310 mm, Breite 840 mm; Nr. 8 rechts oben): Údrč (Audritsch – Ansicht von Westen). Landesarchiv Baden-Württemberg – Generallandesarchiv Karlsruhe, Hfk Planbände XVI, Nr. 8. – PROSPECT der Herrschafft Uderitsch. Nro: 1: die Pfarr Kirchen St. Leonard; 2: daß Schloß; 3: die Pfarr; 4: der getraydt schüdtboden; 5: der Mayerhoff; 6: daß brayhauß; 7: daß Dorff Herscheditz [Heršošice]; 8: daß Wjtrthshauß Schaben bejthl; 9: daß Dorff Radawurscht [Ratibor].

(Übersetzung J. Noll)